

SLOVAN

**MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
UMETNOST
IN PROSVETO**

LETO XIII. - 1915. - ŠT. 5.

UREJA MILAN PUGELJ.

TISKA IN ZALAGA DRAGOTIN HRIBAR V LJUBLJANI.

VSEBINA.

Zamišljeni vtr. Fl. Golar	129	Tvoje roke. Alojzij Gradnik	149
V prostost z menoj! Fl. Golar	132	Kuhinja pri Kraljici Gosji Nožici.	
Eksprincesa sanj. Pavel Golia	132	Spisal Anatole France. Prevel	
Fantovska pesem. Fedja Dimitrijevič	132	Oton Župančič	150
Janovo. Vladimir Levstik	133	Listek	157
Iz cikla „Izprehodi po Krasu“.		Grabowski Tadej Stanislav. † France Stajer. Aleš.	
Pavel Golia	137	Ugotovitev. Slovensko ime in ljudstvo pri danskem	
Naše ime. Dr. J. Jesen	138	pisatelju Drachmannu. „O naših najmlajših.“ Ogrski	
Milan Mrak. Ivo Šorli	143	Slovenci. Koncert „Glasbene Matice.“ — Naše	
A. G. Matoš. Dr. Fr. Ilešič	147	slike: Fran Tratnik: Študija. (Umetniška priloga.)	
V lastni krvi. Janko Samec	149	Srečko Magolič st.: Krajina. Vinjeta. Melita Rojic:	
		Študija.	

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrto leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. u

Tiskarna Dragotina Hribarja v Ljubljani. — Urednik Milan Pugelj v Ljubljani.

Fran Tratnik :

Študija.

Zamišljeni vir.

Spisal Fl. Golar.

Pod strmo planino, ki je hrepenela z zelenim in rožnim vrhom visoko v oblake, nizko v jarku, zaokroženem v prijazno kotanjo, podobno palčkovemu jezercu, je skakljaj in žuborel vir iz zemlje. Z mahom porasle skale so visele nad njegovo zibelko, varno so ga objemale in skrivale s svojimi močnimi pleči pred mrzlimi in ostrimi vetrovi in bedele so ljubosumno nad njim, kadar je zapihljala gorka sapica ter ga pobožala v naglem letu. A še bolj so pozelenele od grenke zavisti, ako je v belih nočeh tiho in počasi priveslala luna izza oblakov ter se blešča je utrinjala in kopala v njegovih valčkih. Gosto leskovo in jelševo grmovje, prepleteno z vijočimi se rastlinami, se je gnetlo okoli njega, s koreninami je segalo globoko v njegovo bistrino in poželjivo razgrinjalo nad njim svoje košate veje. Bolj zadaj na obeh straneh pa so šumele in temnele visoke smreke, z visečimi, lahno izbočenimi vejami so plavale po zraku, da so veli hladni dihi in se je zdelo, da sopejo gozdne hčere. In še dalje in više in niže so se postavljale breze, gibke in vitke in srebrne so vrhljale kakor začarane device.

Ob pozni jeseni je bilo okoli vira vse tiho, in skoro je že pozabil, kako se glasi srebrna kosova piščalka, utihnila sta kraljiček in sinica že zdavnaj, in vir je samotni preliv čistih curk s kamna na kamen, dokler se ni izlil z glasnim pljuskom v jezerce. Niti solnca ni bilo — niti sence in ne gibanja, samo dišalo je v mehkeem zraku. Dihale so smreke in bori smolne dišave, in rdeče hrastovo in živo žolto bukovo listje, ki se je zgrinjalo na tla, je imelo grenki jesenski duh. Skozi gole, rjave veje je mirno prosevalo blede nebo, na katerem so se kopicili oblaki

kakor velike trume in prihajali od zapada na neslišni ukaz svojega pastirja.

Lahno je žuborel vir izpod skale, ves zatopljen v misli, kako je cvetela pomlad okoli njega in je sijalo poletje. Samo solnce si je tiste dni v njem ogledavalo svoj žareči obraz in je pilo njegovo bistrino. Ali zdaj so dnevi zmeraj hladnejši, več se ne prikažejo žarki pod strmino, in vsako jutro že leži bela slana po listju in mahu. Lepa so sicer mrzla jutra, ko se leskeče zarja skoz veje in se breze kakor zlate svetlikajo na višnjem nebu. In svež veter tiho pihlja ter nosi in se igra s suhim, zvitim listjem ter se krožijo valčki po jezercu in se oglašajo drobne ptice s plahimi glaski, napovedujoče sneg in zimo.

Ali neko opoldne, ko je vir gledal svetlih oči za solncem, je zaslišal nenadoma poleg sebe veselo petje. Nagloma je zablisnil na tisto stran, kjer se je sredi macesnovega gozdiča med visokimi, suhimi bilkami vila stezica in kjer je prihajala lepa deklica. Vir je utihnil s šumom in pljuskom, skoro ni upal žuboreti, in je ljubeznjivo in vabljivo svetlikal nad belimi kamenčki proti rdečemu obrazku. In svetlejše in večje so bile njegove oči, da bi vse videle, in tiho je sodel, da bi vse slišal, kar je zvenelo izza drobnih, bisernih zobčkov.

Deklica se je ustavila ob izvirku, bila je zasopla in gorka, in bela, lahna meglica je dihala iz njenih ust. Postavila je na tla vedro, ki ga je prinesla ob levem boku in se zasmejala:

„Ojoj! Glejte, pogledjte, kakšen zelen šopek ima virček za klobukom!“

Hoj! Vir je napel prsa, lil v svetlih curkih po skalah in vodnem mahu, ter pomajal z nizko

praprotjo, ki se je krivila enako zelenkastemu petelinovemu perju in rasla nad njim prav tam, kjer je privrel iz majčice zemlje. Postavil se je, kar se je le dalo, močno in krepko je pošumeval sredi robatih brežičkov in časih zapel milo in zveneče, kadar se je potočil čez gladko skalico. Lahen veterc je zopet pomajal njegovo perje, zaplapolalo je veselo in ponosno, valčki so se razburili, zapenili in poškopili deklici nožice.

„Hoj,“ je pomislil vir. „Zmeraj sem dejal, da moram to ali ono prihraniti za zimo. Ali vse je hitelo cveteti in umirati, in preden sem se zavedel, sem bil sam, le zeleni šopek mi je ostal za klobukom.“

Pri tem ni izpustil iz oči mlade deklice, ki se je priklonila k njemu in začela hitro zajemati s korcem vodo. Bila je rajša visoka kakor majhna, vsaj vir je tako presodil, in bila je vitka, ali nikakor ne sloka, zakaj njene prsi so bile lepo okrogle in polne kakor tista čudovita jabolčka devete dežele, ki jih okuša nedolžna dečica. Kadar se je približala s svojo ročico njegovi gladini, ga je prijetno zaščegetalo po vsem telesu, in ko je odšla, je ni mogel pozabiti in je še dolgo mislil na njen gibčni stas in močne ude in lahko hojo, ko je odhajala med breze, kjer so ravno svetili solnčni žarki in so takoj skočili deklici na lica in za vrat, da se je le pokazala.

Vir se je zamislil v deklico. Sladka bolečina ga je spreletela ob spominu, kako je rila s korcem po njegovih prsih, in kako so njena sveža lica odsevala v njegovi gladini prav kakor pomladne rožice, rdeče in bele in rumene, ki se ne morejo nikoli nagledati, temveč se od jutra do večera neprestano nagibajo nad vodico, gizdave in zlepotičene, oblite od rose in zarje. Čisto v srcu so mu ostale njene oči in vedel je, da jih ne pozabi nikoli, saj so bile kakor vijolice, modre in prijazne. In njeni lasje! Vir se je zamislil v slast, ki bi šla po njem kot sladka groza, ako bi se kostanjeva žida njenega temena umivala v njegovih valih in bi ostal kot biserne kaplje v dehtelih kodrih. In vir je začel misliti, kako naj sprejme deklico, kadar pride zopet k njemu. Najprej se je hotel sam lepo napraviti, ali zdelo se mu je, da ne bo dosti utegnil, ako se vrne že jutri. Hitel je postoriti, kar se je dalo v naglici. Stresal je s praprotovim perjem, ki mu je vihralo nad glavo, da ga očisti prahu in pepela, ki ga je nanosil veter. Lepo je pomil kamenčke, ki so ležali v strugi, jih ogledil in lepo zložil vsakega

na svojo mesto, in dno v jezeru je pokril z zelenim mahom. In veter in zima sta mu ljubeznjivo pomagala. Kjer je bila zemlja vlažna in se je udajala pod nogami, so se napravila čez noč trda, zmrzla tla, da so zadonela pod korakom, in zjutraj je bila okoli njega zagrnjena v bel srez trava in drevo in vse vejice.

Izhodno nebo se je počasi v nemalo, rdeča zarja se je razlivala v mehkih valovih in gledala svetlo in strmeče skozi smreke in jelke in macesnov gozdiček proti viru. Polagoma je priplaval solnce, svetlo in prijetno bleščeče, iz rožnih oblakov, ki so se dolgi in ozki gredli na nebeškem robu. Zasišale so tanke plasti kakor kovano srebro, zabliskali so se žarki in veselo in mogočno se je vzpela na nebo veličastna krogla. Breze so se lesketale in drhte, oblite z rumenim sijajem, in s ponosom so razkazovale svoja gola, kot sneg bela in gladka in vitka telesa.

In takrat je prišla po mahovi stezici, med dolgimi pajčevinastimi niimi, ki so sijale od vej in nad belo travo, lepa deklica. Na njenih ustnih je bila pesem in smeh, mladost in nedolžnost na njenih licih.

Ob njenem pogledu je vir zadrhtel od veselja, lahni valčki so zakrožili po jezercu v mrzli sapi, zašibili sta se leska in jelša in srebrni prah se je vsul na svetlo njegovo gladino. Deklica je prišla bliže in se zopet zagledala v zeleni šopek, ki ga je imel vir za klobukom.

„E, kaj bi se samo ti postavljaj,“ je dejala in stopila na skalo. Utrgala je praprotni list in si ga zataknila za nedrija.

„Sedaj se greva lahko ženit in možit, moj virček, ali si me razumel? Ha-ha!“

Deklica je zajemala vodo in razsipala bisere svojega smeha, razposajenega in zvonkega, da je vir utihnil s šumljanjem in pljuskanjem ter je zapiral oči od strmečega zaljubljenja. Naglo in lahko je zopet odšla, in vir se je oziral še dolgo za njo, ko je že izginila njena postava za macesnom in brezami.

„Nisem dovolj lep,“ si je mislil vir, „zato se tako malo ali nič ne meniš zame.“

In vir se je začel krasiti, in gruden mu je pomagal. Kitil se je in ogrinjal vse dni in noči kakor mlad zaljubljenec, ki trka na prevzetno srce svoje krasotke. Dičil se je v hladnem znoju svojega obraza in mislil in se radoval, kako bo strmela deklica iz vasi, vsa očarana od njegove lepote.

In prišla je z jutranjo zoro, ki je zaplavala izza obzorja in se rdečkasta vlila v zimski les. Rožno so zacvetela snežena brda in zagorele so planine. Skoro pritekla je deklica, zadihana od nagle hoje, in žarela je od mraza in ostrega zraka.

Kako ponosen je bil vir in zamaknjen v svojo čarno mladost! Zadovoljno je krožil valčke in zaljubljeno šepetal deklici na uho, preverjen, da se mora očarana zagledati vanj. Grmi in grmički okoli njega so bili izpremenjeni v bleščeče biserno-bele cvetove, vejice so se utrinjale v dijamantih, ki so se bliskali deklici v oči. In smreke so bile zahaljene v iskreče se kožuhe, z mnogimi dijademi okoli čela in z mnogimi srebrnimi kronami na glavi. In droben, lesketajoč se prah je plaval okrog, bil je zlat v solnčnih žarkih, ki so skušali zažgati bajno kraljestvo zamišljenega vira.

„Ha-ha-ha,“ se je zasmejala deklica, „ubogi virček, kje pa je tvoj šopek?“

„Joj, zares sem nanj pozabil,“ je pomislil vir. Ogledal se je in videl, da so bili zeleni krivci s snegom neusmiljeno zagrnjeni, le eno pero je vse trdo od mraza in burje strmelo klavrno izpod odeje. „Oh, kako si nehvaležna,“ je z očitanjem mislil o deklici. „A moje zimske palače ne vidi in noče videti.“

Še je bil zatopljen v misli, ko je začela deklica naglo zajemati vodo in je nato odhitela.

„Da bi bila moja,“ je zahrepenel. „Ali ne, to bi bila prevelika sreča. Da bi jo smel le enkrat objeti in pritisniti na srce! Kako lepo je njeno telesce in gorko! Oj, to bi se pogrel pri njej, mladi in vroči!“

Tekla je zima, in vir je bil vse dni objet od kristalnih cvetov, ogrnil se je z ledom, ki je bil prozoren in gladek kot steklo, in deklica se je drsala po jezercu za belega dne. O polnoči so se zbrali palčki, in tistih se je bala.

Lep je bil vir po zimi, ali čemu lepota! Deklica ni marala zanj in to mu je delalo sive lase. Začel je slačiti zimsko obleko, krone in plašči so popadali s smrek, iskre so zgorele v žarkih, pretesna mu je bila ledena odeja in vrgel jo je s sebe.

Vse okrog se je zasvetilo v gorki luči, sneg se je tajal in težka para je vstajala od segrete zemlje. Zavonjal je zrak in prst in brstje je rilo na pomladni dan.

Kitil in dičil se je vir z rožami, zvončki in jaglenci in vijolicami, vse je zapiskalo in zazvo-

nilo in zadišalo, kratka, mehka židana travica je zaklila.

Jutro je bilo solнечно, vlažen vetrc je včasih zapihal in lahno splaval dalje, drevje je gibalo veje in šumelo s prvim listjem, ki se je nežno svetilo. Veselo in smejoče so trepetale breze, in izpreminjalo se je listje, oblito od rose.

Deklica je prišla k viru. Bila je bosa, drobna nožica je gledala izpod kril, sveže so dišali njeni lasje.

„Aj, aj, dober dan, virček, ali mi daš rožo?“ se je šalila in začela trgati zimzelen in velikonočnice, ki so rasle na peščenini. Napravila si je šopek in se igrala z vali, ki so zaljubljeno šepetali mimo nje. Vir se je radoval.

„Ah, vendar sem ji ugodil! Igra se pri meni, in lepo me je pozdravila!“

Komaj je pomislil vir, že je vstala deklica in odhitela.

„Še zmeraj nisem dovolj lep! Ali moram jo dobiti, deklico. Ah, vsaj nožico naj bi mi dala, da jo poljubim.“

In iznova se je vir lepotičil. Kar je bilo rož, vse je zbral okoli sebe; z lilijami je vabil deklico, šmarnice ji je ponujal na prsi. Ptice je poklical k sebi, sinice in kose in drozde. Pelo je po smrekah in javorih in bukvah, vsi lesovi in gaji so žvižgali in klicali in zveneli.

In deklica je hodila k viru, ali zopet odhajala.

„Še nisem dosti lep,“ je dejal vir, „nekaj si moram novega izmisliti.“

In lep junijski dan, ko je vroče plamenelo nebo in zemlja, in je solnce žareče hodilo svojo pot, je deklica, vsa oblita od svetlega znoja priletela k viru.

In ko jo zagleda, se zamišljeni vir nena doma ves pozlati. Prelival se je in zvenel kakor tekoče zlato in z zaljubljenim šepetom je pljuskal proti njej.

„O, virček, danes si lep! Ves si zlat!“

In sklonila se je k njemu, ter ga začela božati in prelivati med prsti.

„In gorak, o tako gorak!“ je govorila deklica, ko si je slačila obleko. Skočila je v zlato vodico, in vir je v tihi slasti in radosti poljubil deklico. Objemal jo je in poljubljal njene svilene lase in tenki vrat in iskreče se grudi in vso, vso. Drgetal je od sladkega razkošja, ko je držal deklico v naročju, in niti solnce na nebu ni bilo srečnejše od njega.

V prostost z menoj!

Pod gozd, kjer jagode cveto,
in ptičja gnezdeca pojo –
pod gozd, kjer zarja se razliva,
in rosa kot srebro je živa,
v prostost, o Janica, z menoj!

Po mahu senčice dreves
pregibljejo se skozi les,
in kakor praprot gosti bori
se zibljejo, gredo po gori.

Vsak cvet oblečen je kot svat
in vsak oženil bi se rad,
in s solncem raja hrošček zlati
po jasi in po rožni trati.

Nevestke šmarnice z dobrav
prijazno kimajo v pozdrav
in sladke širijo vonjave,
kot Bog bi dihal iz goščave.

O, Janica, v prostost z menoj!
Sred temnih jelk in brez in hoj
ljubezen svetla čaka naju,
cvetoča radost v mladem gaju –
o Janica, v prostost z menoj!

Fl. Golar.

Eksprincesa sanj.

O mojih sanj ponosna eksprincesa,
ti mrzličnih stremljenj negodni cilj
in zapeljivka mojega peresa,
ko sem še mlad in neizkušen bil.

Glej, razmaknile so se perspektive
in pahnile v ozadje te nazaj,
odkoder te usode milostljive
prinesla volja je v moj naročaj.

Ki bila časa snov si in vsebina,
večerni spev pobožnega srca
in nežnih čutov prima ballerina,
še dolgčas se več s tabo ne igra.

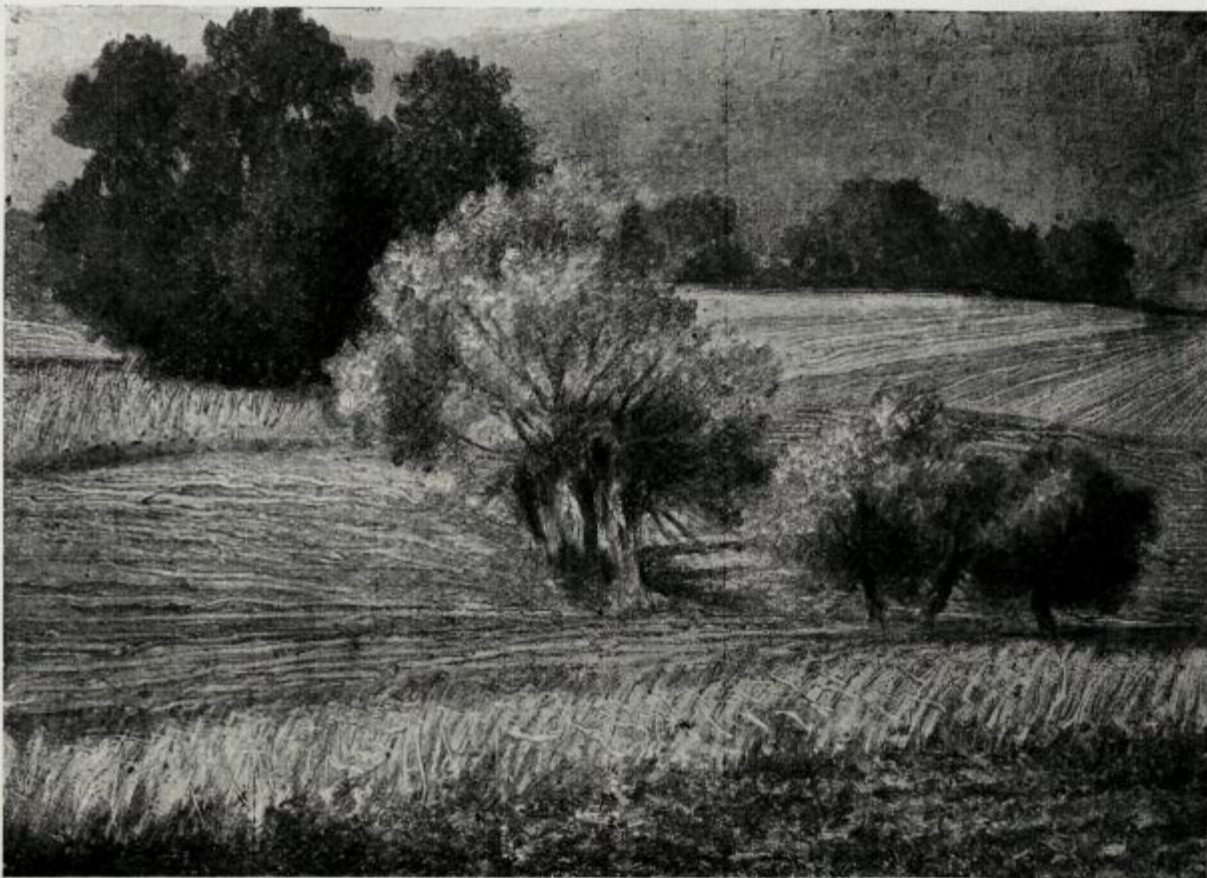
Za vedno si izginila mi z odra. – –
Le po naključju našel sem nocoj
med pismi dva ognjenozlata kodra,
pa spregovoril spet enkrat s teboj.

Pavel Golia.

Fantovska pesem.

Ljubica! Tvoja ljubezen je prišla do mene:
čutim v pabljanju jo vetra, v dehtenju rož in blestenju zvezd.
Prišla, pripela je k meni čez gore zelene
z vriskanjem, cvetjem preko širokih cest...
Padla je predme, kolen se tesno oklenila mi in –
ko posijalo je solnce skoz okno – bil je lep spomin...

Fedja Dimitrijevič.

Srečko Magolič st.:

Krajina.

Janovo.

Spisal Vladimir Levstik.

(Konec.)

„Satan!“ je zahropel Jakop; stemnilo se mu je pred očmi. Ogenj, dim, razburjenje in zagrizena misel: „Ne sme se izvedeti — ne sme se, zaradi uboge žene, zaradi nedolžnega otroka!“ mu je upihnila razum. Skočil je za Frbenkljem in ga podrl z udarcem po tilniku kakor vola; padel je, kričati ni prestal. Jakop ga je pograbil za grlo in stisnil besno, ne vedoč, kaj dela. Napol v snu je slišal topot množice; ljudje iz sela so tekli gasit. Siromak je grgal v železnem prijemu. Jakop bi ga bil zadavil, da ni priskočila Liza vsa prepadena: „Jakop, kaj delaš, za božjo voljo; dva zločina namesto enega! Zbudi se, Jakop, izpusti!...“ Prijela ga je za roke; mašinalno je razklenil prste in pogledal široko naokoli, kakor da se drami iz sanj. Na travi in na drevju, mokrem od naliva, se je odbijala tisočerna krvava luč; plamen je bruhal skozi vse odprtine,

tuljenje ognja se je zgrinjalo s krikom množice, ki je hitela na pomoč. Toda Frbenkelj, jedva prost, je skočil izpod njega kakor mačka, še besnejši, še brezumnejši nego prej. „Držite ga!“ je zarjul z nečloveškim glasom, dirjaje po stezi, ter se zaletel naravnost med vaščane. Jakop in Liza nista videla tega; držala sta se za roke in strmela drug v drugega, brez besede. „Sramota!“ se mu je izvilo naposled. „Po ječah ga bodo gonili, goljufa in sleparja... Takšen konec je bil usojen njegovemu napuhu!“ Turobno je pomeril Lizo: „Pojdiva — naj gori. Naj zgori vse, naj se poruši; pasti mora, prej ali slej...“ Toda ona ga je stresla za ramo in viknila z zamolklo prosečim glasom: „Jakop, zavedi se! Ti moraš ostati tu in pomagati: čudno bi se zdelo ljudem. In tudi — kdo ve, kaj poreče Ciril? Ali misliš, da bi se obotavljal žrtvovati svojega brata?“ Jakop

je pokimal trudno, kakor bi hotel reči: „Prav imaš; izgubil sem glavo — kako je ne bi?“ Pri-
družil se je gasilcem, stopil k brizgalki in gonil
kakor nor; napor ga je pomiril. Začel je ume-
vati može, ki so ga izpraševali: Kako da je na-
stal ogenj? Ali je treščilo? Je li res, da je za-
žgal Frbenkelj?

Frbenkelj? Jakop je pustil brizgalko in si
obrisal znoj; vse mišice so mu drhtele od trud-
nosti. „Frbenkelj da bi bil zažgal?“ je ponovil
osuplo. Grda misel se je zasvetila v njegovi
glavi: nihče ni videl brata; ljudje sumijo pote-
puha. Če bi bil Ciril pameten — če bi se iz-
treznil... zaradi hiše, zaradi nje in otroka...
Bože, ali ne bi bilo boljše tako? Bedaka bi
oprostili pred poroto... Le hipec je držala Ja-
kopa izkušnja; nato se je stresel s studom in
zardel nad seboj. „Frbenkelj ni zažgal!“ je krik-
nil osorno. „Kaj si izmišljate, avše! Siromak
Frbenkelj, ki bi mi lizal roko — haha, ta je
lepa!“ „Ampak zažgano je moralo biti,“ se je
oglasil krčmar Tinček izmed gledalcev. „Kdaj je
bilo že konec nevihte, ko se je pokazal ogenj!“
„Frbenkelj ni zažgal,“ je ponovil Jakop srdito,
„in mir besedi... Zdaj ni časa za čvekanje;
rešimo, kar je še mogoče — kdor noče delati,
naj molči!“ „Zid ne bo zgorel,“ je menil nekdo
porogljivo. Jakop se je ugriznil v ustnico ter se
ozrl žalostno na goreče poslopje, ki je prasketalo
in plamenelo med oblaki dima in pare. Hlev je
bil izgubljen; sreča, da so mogli oteti hišico —
belo hišico, ki si jo je pripravljala še pred me-
secem dni! Krvavi odsev požara je igral na
njenih oknih; iz notranjosti se je razlegalo histe-
rično kričanje Lizine matere in ježno pregovar-
janje hčere, ki jo je mirila. Šele zdaj je opazil
Jakop, da je minilo več ur; ozrl se je in videl,
da se gnete vsa vas okrog pogorišča. „Kako da
ni Age?“ je pomislil trudno. „Morda že ve, si-
rota; gorje ji — ta noč jo ubije...“ Začutil je
skelenje opeklin: roke in obraz so mu bile po-
škropile iskre. „Zdaj se raznese resnica,“ je po-
mislil trpko. „In vendar se zdi, da ne ve živa
duša? Kje je Frbenkelj? Mari si je premislil in
umolknil? Prazna tolažba! Sum leti nanj; pre-
straši se, revež, in pove, da reši kožo...“ Z grozo
si je naslikal hip, ko bo moral poškoditi bratovo
krivdo: resnica je svetejša od vsega — nedolžni
ne sme trpeti, pa naj bo sedemkrat bedak in potepuh.

Učitelj Meža se je pojavil poleg njega; za-
span in brez ovratnika, je gledal zlobno skozi

očala. „Moje sožalje, gospod Jakop,“ ga je na-
govoril. „Moč nebeška strašna je, kaj? Da, da,
vsi smo v roki božji. Ne razburjajte se tako;
saj je bilo zavarovano — ali ne veste več, kako
sva popisovala? Pa gospod Jan — kako da ga
ni tukaj? Dobro bi bilo dognati takoj, kaj je
bilo: strela ali požig...“ Jakop je skomizgnil z
rameni. „O streli,“ je nadaljeval učitelj, ni go-
vora, kakor pravijo. Vse trdi, da je zažgal Frben-
kelj, le vidva nočeta ničesar slišati o tem. In
vendar govore, da je bežal, vi pa ste kričali za
njim: držite ga! Križajeva fanta sta tekla za
njim in tudi po žandarje smo poslali; resnica
pride vsekakor na dan.“ „Pravim, da se motite!“
je kriknil Jakop srdito. „Pustite siromaka — on
ni zažgal! Da mu le ne bi storili zlega,“ je na-
daljeval sam pri sebi. „Saj mu ne bodo verjeli,
da je požigalec — Ciril!“ „Hm, hm,“ je povzel
Meža tačas, „odločne so vaše besede... Treba
bo pač premisliti, ali nima gospod Jan kakega
drugega, še skritejšega sovražnika? Gospod Ja-
kop, star prijatelj vas opozarja z najboljšim na-
menom; povejte nam sami, zakaj branite poži-
galca? Nemara mu je kdo naročil?“ Jakop se
je zagrohotal na glas: „Neprava ura je za slabe
šale; ali ste čitali tudi to modrost v romanih?
Spat pojdite, mož — glejte, dani se že!“ S to-
gogo je čutil, da so vsi navzoči nazumeli učite-
ljevo namigavanje. „Bog v nebesih,“ je zaječal
na tihem, „kaj naj storim, da vsaj jaz ne bom
tisti, ki pokaže s prstom na brata!“ Želja se mu
je izpolnila: zagledal je svakinjo, kako teče proti
njemu z razpuščenimi lasmi. Obraz ji je bil grd
od groze in zmedenosti. Vila je roke, sigala in
kričala kakor blazna: „Jakop, Jakop, kje je Ci-
ril? Kaj se je zgodilo z njim — kje ga imate,
kaj ste mu storili? Vso noč ga iščem; ob vodi
sem blodila in gledala — gotovo si je storil kaj
hudega! Vse mi je povedal, vse je priznal; ali
ga imate tu? Prizanesite mu — takole vas pro-
sim! Bolan je, ves zmeden — saj ni vedel, kaj
je storil...“ Šibila se je kakor trava, gledala
proseče po začudenih množici ter sklepala roke.

Jakop ni prenesel pogleda nanjo: tako ne-
umna se mu je zdela v svoji zbeganosti. „Hlev
gori, nekdo ni več pošten človek, uboge ženske
blazne v svojem strahu — in vendar je vse zgolj
revna, smešna komedija!“ je pomislil s studom;
bal se je tudi, da podleže svakinja svoji bolečini
vpričo zijal. „Domov pojdiva, Aga!“ je dejal
očetovsko ter jo prijel pod pazduho. „Tu ni mesta

zate.“ Ubogala je kakor dete; krčevito, brezglasno ihtenje je zvijalo njeno postavo. „Kako šibka je, kako vsakdanja!“ si je govoril, odpehava je vaščane s komolcem. „Ne zdi se ji škoda solz za Cirila — in njena bol se ne razlikuje niti za las od tarnanja katerekoli zbegane ženske... Ali je resnica, da sem jo ljubil?“ Srečala sta Lizo, ki je bila uspavala mater po dolgem trudu; Jakop jo je prosil, naj mu pomaga spraviti svakinjo domov. Šli so, daveč se z besedami; nobeden ni mogel pregovoriti. Sredi poti je Jakop izročil Ago Lizi, češ, da mora vseeno pogledati nazaj. Vrnil se je po bližnjici, skozi sadovnjak; noge so se mu zapletale od čudne umorjenosti. Par krat je zakolovratil s poti, čeprav se je že svitalo na vzhodu in je svetil tudi ugašajoči požar še vedno daleč na okoli. Sence debel so se vile kakor zmaji v pošastnem plapolanju; Jakop je nehote pospešil korak. Zdajci pa se je ustavil, pogledal in odskočil z instinktivno grozo: človek je ležal na obrazu preko steze. „Ali je pijan? Morda spi?“ se je poprašal; tedaj pa je spoznal Frbenklove cape in boste noge in zapazil lužo krvi, v kateri se je namakala glava. Zasopel je težko in se prijel za bližnjo hruško, kakor bi se bal slabosti; nato je stopil k potepuhu ter ga dvignil od tal. Začutil je, da drži mrliča; spustil ga je nazaj in se zgrozil nad tesnobno mislijo, ki mu je padla v možgane kakor kepa svinca: „Ne smejo me videti pri njem; takoj bi rekli, da sem ga jaz ubil...“ A spomnil se je učiteljevih besed, da so ga fantje lovili: kmet je kmet, vesel, da more udrihati; eden ga je oplazil s kolom, in ko so videli, da je izkupil preveč, so se potuhnili in šli... Previdno je stopil čez truplo, kakor da se boji motiti mrtvega v njegovem pokoju.

Na pristavi ga je čakal domači pastir s papirjem v roki; bilo je pismo, napisano v naglici s svinčnikom. Jakop ga je vzel in hotel čitati; preden pa je natrgal ovoj, je zarožljalo poleg njega. „Dobro jutro!“ ga je pozdravil orožniški stražmešter. „Zmešnjava je, kaj ne? In nesreča — ako je nesreča! Ljudje pravijo, da ni udarilo: zažgano je bilo menda... Najboljše je, če nama poveste vse, kar vam je znanega — sum leti namreč tudi na vas.“ Jakop je pogledal široko: resnično, žandarja sta ga bila vzela v sredo. Zaškrtal je z zobmi, spomnivši se Meževega besedičenja. Takrat pa je zdajci začutil pismo, ki ga je mečkal v desnici; pogledal še natančneje in

spoznal Cirilovo pisavo. „Minuta je prišla!“ je zamrmral ubito. S tresočim glasom je povabil orožnika v hišno vežo, kjer so prečitali pisanje. „Brat!“ je velelo. „Naj bo konec vsega: ko dobiš to pismo, ne bo več sodnika zame na tem svetu. Zapovedal sem pastirju, naj ti odda moje sporočilo čez tri ure; medtem izberem pripraven kraj za svoj obračun. Ne morem več živeti — ne znam! Morda sem preslab, morda gloje bolezen po mojih možganih: popade me in me vlačijo za seboj kakor divji žrebec; ne morem se braniti. Vse te zadnje dni me je držalo tako za lase nad prepadom: čuden, nepopisen strah. Bojim se vsega; bodočnosti, preteklosti in samega sebe. Da, jaz sem zažgal na pristavi; Frbenkelj me je zasačil in izdal. Tudi tvoj obraz sem videl na begu: povej vsem po pravici — zdaj je vseeno! Blaznel sem; v svoji blaznosti sem zažgal, da bi dobil zavarovalnino. Odpusti, brat, in prosi Ago, naj ne misli name z jezo; ne jaz — kriv je tisti satan, ki mi je kljuval v možganih...“

Stražmešter je kimal z glavo, momljal sam pri sebi in vrnil naposled Jakopu list: „Nesreča, velika nesreča: Moje sožalje, gospod Jan...“ Očividno ga je bilo sram prenačlenjenja; hotel ga je popraviti s podvojeno gorečnostjo. Stopil je na dvorišče, kjer je mrmrala tolpa v gladni radovednosti, ter poklical pastirja s seboj. Fante je povedal jecljaje, da je pritekel gospod ves zbečan domov, ko se je ravno pokazal ogenj na pristavi; govorila sta z gospo, kričala in jokala obadva. Nato, pravijo deklet, je bežal v svojo sobo ter se zaklenil; gospa je trkala in prosila, pa ni smela k njemu. Čez četrte ure je planil po stopnicah in zbežal mimo vseh, da ga niso mogli dohiteti; bil je tu, pograbil ga, dal mu pismo in pet kron ter izginil v noči. „Tepec!“ je kriknil Jakop nad njim. „Ali mi nisi mogel dati takoj? Ves čas sem bil tu; vsi so me videli, samo tebi je bilo predaleč do mene!“ „Saj sem hotel,“ je vzkliknil pastir s solznimi očmi: „Prišel sem k vam in vas tresel za rokav, pa me niste niti videli niti slišali. Tudi pismo sem vam dal v roko: padlo vam je na tla... Pobral sem ga in sklenil počakati, kakor so ukazali gospod.“ Stražmešter je odslovil fanta z mogočnim pogledom in dejal nato Jakopu: „Če je tako, smo opravili pravzaprav; nič ne zamerite... Ampak za vašim bratom bo dobro pogledati; nemara je še čas, da zabranimo nesrečo, ako ni prepozno.“ Jakop je mahnil brezupno, z bledim usmevom na ust-

nicah, kakor bi hotel reči: „Bog ne daj! Pustite ga — prvo dobroto je storil v svojem življenju.“ Takrat pa se je spomnil ubitega Frbenklja ter povedal žandarjema, kje ga je našel in kako. Stražmeštrove oči so se zaiskrile v zlobni vnetosti; mignil je tovarišu in skočil z njim med množico, ki je zahrumela za njima proti sadovnjaku. Jakop je ostal sam v polmračni veži; strašna trudnost mu je zajahala vrat in ga sklonila k tlom. Z zadovoljstvom je čutil, kako leze vase, lovil se z rokami in padel nezavesten v naročje Lize, ki je pritekla v tistem trenutku z Janovega.

X.

Vzdramil se je polagoma, kakor da bi priplaval na vrh iz goste, oljnate globine, in se zavzel nad slabostjo svojih udov. Komaj da jih je čutil; zdelo se mu je, da sliši kri, kako žubori leno in trudno po velih žilah. Glava mu je bila čudno prazna in lahka; hkrati z novo zavestjo pa je napolnila možgane velika radost. Obrnil je oči naokrog in videl, da ne leži v domači sobi: vse je bilo skromnejše, vse nekam žensko — tako prijazno in dobredejno. Svetlomoder zastor se je zibal čez vse okno v dihu vetra, hladnejšega nego včeraj; sapa je vejala na posteljo ter nosila s seboj dišavo zrelega listja in čuden, osmojen vonj. Jakop se je bliskoma spomnil požara, obupane Age, orožnikov in Cirilovega pisma. Mirno in tuje se je raztegnila pred njim panorama divje noči. Videl je Frbenklja, kako leži v svoji krvi in se ne gane več; počasi in premišljeno si je zastavil vprašanje: „Kaj je storil brat s seboj? Trebalo bi vedeti, bogme...“ Sklenil je, da vstane in pogleda; privzdignil se je na oslabilih rokah in zagledal mizico, obstavljeno z zdravili. Spoznal je Lizin starikavi kanape z velikimi rožami, začudil se veselo in slišal zdajci, da se odpirajo vrata: tiho — tiho in počasi... Zjasnilo se mu je bliskoma, da leži bolan pri Lizi; kdo ve koliko dni je že utonilo od tistega ognjenega večera? S koprnjenjem ji je pogledal naproti. Vstopila je, vsa bela in rožnata, cvetoča in dišeča od notranje sreče, v svetli halji, ki je plula mehko po njenih udih. Ob pogledu na Jakopa, sedečega v postelji in kličečega jo k sebi z ljubečim, pametnim očesom, je zamrla za hip; sijaj je pokril njeno lice, kakor ob svidenju po dolgi ločitvi. „Liza!“ je dejal Jakop s slabotnim glasom ter iztegnil roke naproti. Takrat se je vzdramila iz blaženega strmenja, vzkliknila tiho

in padla k njemu na kolena. Branil se je, ni ji pustil poljubljati rok; toda Liza je bila tako sladko neubogljiva v svoji sreči! Nato je sedla k njemu; trenutja so bežala dolgo, preden sta prišla do besed.

„Ali sem sanjal, Liza?“ je prašal Jakop na posled, gladeč si čelo v nedoumju. „Tako daleč vidim ono noč — prav na bregu resničnosti. Gorelo je, ubili so Frbenklja, siromaka... Moj brat je v zmedenosti zažgal ter izginil z doma — pripoveduj mi, Liza; vse povej.“ Zažugala mu je s kazalcem kakor skrbna mati: „Molči, sinko, nič ne izprašuj; doktor je prepovedal mojemu dečku vsako najmanjše razburjenje. Jakobček mora počivati, ozdraveti; kadar bo zopet krepak, se bo lahko menil o vsem. On niti sam ne ve, kako hudo je zbolel takrat in kako sem se tresla za njegovo življenje...“ Skrila je lice k njemu; ko ga je dvignila, je bilo solzno od samega spomina. Prijel jo je za roko, vzela jo med svoji dve kakor mladega goloba: „Povej vseeno, duša; ne veš, kako pozabljeno je — kako tuje! S čarobno pijačo si me napajala v bolezni, copernica,“ je dodal smehljaje. „Vse se je pogreznilo, vse umrlo zame: drug človek sem, ki ne misli ničesar več, razen nate in na bodočnost, ki sva jo sklenila...“ Pogledala ga je z veselo, hinavsko nevernostjo, premislila še malo in začela pripovedovati; nesreče in nadloge so se zdele prijaznejše od njenega toplega glasu. Teden dni je bilo, odkar sta doživela skupaj katastrofo pokojnega Cirila Jana; nič nepričakovanega se ni zgodilo od tistihdob. Slabi gospodar je izvršil namero, ki jo je sporočil bratu v svojem pismu: tri dni so ga iskali po vsej bližnji in daljni okolici, a tretji dan so ga našli v reki, prav na dnu tolmunca, ki bi bil vedel povedati toliko istorij o Jakopovi in Lizini ljubezni. Stal je na glavi kakor kol; debel kamen si je bil navezal s srebrotom okrog vratu, kakor da se je zbal življenja še na svojo smrtno uro. Aga je prenesla udarec dokaj hlabro; za krsto je šla s suhimi očmi, samo postarala se je in izpremenila v teh težkih dneh. To se je trlo ljudi na obeh pogrebih: na Cirilovem in na pogrebu potepuha, ki je moral zapustiti tako po nedolžnem svet belega kruha in zlate starine! Ubogi Frbenkelj; njegov ubijalec se je sam naznanil drugi dan: Križajev je bil, starejši; pravijo, da ne bo obsojen prehudo...

Ko je končala svojo povest, se je zagledala vanj s tiho skrbjo, kakor bi ugibala, ali ga

ni pretresla in vznemirila; toda Jakop se je nasmešnil pokojno: „Ne boj se, ljuba; vse te reči mi gredo zdaj daleč mimo duše. Usoda se je izpolnila — kaj hočemo ljudje? Stari rodovi imajo svoje bolezni, kakor jih ima človek na siva leta; vsakemu napoči ura, ko ne more več naprej — in tudi čas, ko izgine v razvalinah. Moralo je biti... In če mi kaj teži srce, je misel na sovraštvo, ki sem ga nosil v njem do ubogega Cirila; bolnik je bil, ne grešnik — glavo bi mu bil moral obvezati, ne soditi ga! Mari obupa zdrav človek zaradi par tisoč kron in skoči v vodo, ker je zapalil bajto in zapravil poštenje? Zdrav človek, Liza, ne potrebuje denarja niti časti: ogoljufal bi nebo in zemljo, uničil vesoljni svet in ga obnovil po svoji volji! Vsi smo bili bolniki v svojem malodušju... Skrbi me Aga, sirota; kaj bo z njo sedaj? Tri vogale bo podpirala; četrti se podere in potegne vse za seboj...“ „Aga je pogumna,“ je menilo dekle hlastno; senca ljubosumnosti je bila še vedno v njenem glasu. „Večkrat se je oglasila med tvojo boleznijo; govorili sva o vsem, o najinih načrtih in o njenih. Prodati hoče Janovo, da poplača dolgove; samo to pristavo obdrži in zemljo, kolikor je ostane. Začeti misli na novo: tudi ona se je ustrašila Janove dediščine.“ „Pogumna Aga!“ je zamrmral Jakop čez trenutje, „Bog ji blagoslovi namen; matere so močne v svoji ljubezni — morda se ji posreči, ker bo mislila na sinka. Če je tako, lahko poveževa svojo culo v miru.“ Lizi je zažarel obraz. „Res, dragi? Ali si še pripravljen, kakor sva se domenila?“ Pokimal je in jo stisnil strastno za roke. „Potem vedi: vse je v redu — vse pripravljeno! Kakor hitro boš

mogel ti na pot, naju ne veže več nobena zapreka. Samo, glej, premišljala sem: jesen je pred vrati, zima se bliža; tu ne ostaneva za noben denar, a v novem svetu se začne življenje spomladi. Ali hočeš, da se dvigneva kakor dva premrzla tička in poiščeva južne kraje? Selo in Janovo bo odeval sneg, midva ba bova hodila tam doli po gorkem solncu in se pripravljala sama s seboj na pot čez morje in na novo življenje...“

— — — — —
Zopet se je vila dolina v pomladnem zelenju kakor dekle, nališpano za ples. Aga je stala pri oknu v črni obleki; mali Jurček v njenem naročju je mahal z ročicami ter ji razkladal kdovekaj v svojem neznanem jeziku. Turobno je zrla vdova na pristavo, ki se je bliskala tam spodaj, pobeljena na novo in pripravljena sprejeti gospodinjo: to bo njena streha jutri zvečer, njeno in sinkovo zavetje v bodočnosti. „Ali najdem srečo vsaj tam?“ je šepetala z bledimi ustnicami. „Ne bilo bi treba, da je ostal Jakop tu. Oklenil se je one druge, pustil me je kakor kamen sredi ceste. In vendar je govoril, da me ljubi!“ Trda, jezna misel se je porodila v njenem srcu: Kako dobro zanje, da ga ni poslušala! Sanjač je, ne najde se nikoli; tako je vsaj prosta — tako vsaj zmore trnjevo pot do otrokove sreče... Naj hodi Jakop z Lizo, koder hoče; njemu se je odpovedala, njo sovraži, njo prezira: vlačuga mati, vlačuga hči! In z mrklom srdom v ostarelih črtah obraza je položila otroka v zibelko ter se napotila po hiši, pospravljat zadnje za selitev. V Selu je zazvonilo poldne; in ravno to minuto se je ustavila v kanadskem pristanišču ladija, ki je prinesla Jakopa in Lizo v njiju novo življenje.

Iz cikla „Izprehodi po Krasu“.

Niti za hip se zrak ne zgane.
Ognjene sape kamenje puhti,
solnce skeli kot težke rane.
In sence ni in vira ni.

Na vročih skalah žde modrasi
— lepo sanjari se v teh pasjih dneh —
in gadje s svilenimi pasi
in srdom v lokavih očeh.

Niti za hip se zrak ne zgane,
ognjene sape kamenje puhti,
in pesem dirja prek poljane:
dal bog še mnogo takih dni!

Pavel Golia.

Naše ime.

Spisal dr. J. Jesen.

(Konec.)

Zanimivo pa je, da je mož, ki navadno zaključuje to dobo, poznal ilirski jezik. To je Hieronim Megiser, ki je izdal *Dictionarium quatuor linguarum videlicet Germanicae, Latinae, Illyricae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italicae* (1592). Toda on je mislil na bolj splošno jugoslovanski jezik. Kaj pa katoliška doba? Prva knjiga „*Evangelia inu lystuvi*“ ima v naslovu: „vsem katoliškim cerkvam, stuprav v Kranjski deželi k dobrimu z novič iz Bukovskiga na Slovenski jezik zvestu preloženi...“ Torej so ostali nazori prejšnje dobe. Ta knjiga je bila pozneje večkrat izdana in ima: leta 1673. predgovor od Schönlebn, češ da je Hrenov jezik preveč pomešan s hrvatskimi in dalmatinskimi besedami in da ima „*idioma Slavonicum*“ preveč narečij; l. 1730. je v naslovu „iz Latinskiga na Slovenski Jezik sueistu preloženi“; l. 1741. so „iz Latinskiga na Krainski jezik sueistu inu skerbnu preložene“, enako l. 1758., l. 1764., l. 1768. in 1777. Torej smer je šla od slovenskega na kranjsko. Matija Kastelec je bil tudi Kranjec. Njegove „*Bratovske bukvice S. Roženkranca*“ so preložene na „*Crainsko bessedo*“, „*Navuk Christianski*“ je tudi „na Crainsku zložena“. Kaj pa drugi? Janez Krstnik od sv. Križa, kapucin, se imenuje „*conciator slavus*“ (slovenski pridigar), pater Rogerij pa je „*concionator carniolicus*“. Ako že protestantska doba glede imena ni prišla popolnoma na jasno — ne čudimo se, da so bili katoliki še bolj zmedeni. — Toda kaj pravi največji zgodovinar te dobe, Valvazor? — Valvazor govori obširno o Slovanih: pravi, da prebivajo od beneškega do Severnega in do Črnega morja, „in Isterreich, Crabaten, Bosnia, Mähren, Böhmen, Lausnitz, Schlesien, Polen, Littauen, Preussen, Reussen, Moscau und so fortan bis nach Schweden hin, über das auch in Bulgerey und dort ringsumher bis zu Constantinopel... Celo na sul-

tanovem dvoru se govori slovansko, ne kakor da bi bil to dvorni jezik, ampak — občuje se v njem. Vendar na Kranjskem se govori le v dveh jezikih, slovensko in nemško: „*Jedoch herrschen nur zweierley Sprachen, nemlich die Sclauonische (oder Windische) und die Teutsche* (VI. 271).“

Toda v deželi je več narečij:

(II. 104.) „*Was die Sprache des Landes anbelangt, fällt dieselbe unterschiedlich und wird man nicht so leicht ein Land antreffen, da so vielerley Sprachen in Gebrauch als dieses. Die rechte allgemeine Sprach ist die Crainerische, nebst derselben wird auch Illyrisch geredt doch etwas corrupt und nicht allerdings rein, drittens Kroatisch, viertens Slavonisch, folgens auch Dalmatisch, Gottscheerisch, Histrianisch, Italienisch oder Furlanisch und Teutsch. Jedoch redet aller Adel insgemein Teutsch, auch Crainerisch und Italienisch. Alle Gerichtshandel werden in Teutscher Sprache geführt und verabschiedet auch alle Briefe Teutsch geschrieben.*“ Valvazor torej pozna ilirski jezik, vendar nas nima za Ilirce:

(V. 80.) „*Diesen nach kann man, obgleich ehedessen Crain eine Zeitlang zu Illyrien geschrieben ist, und unter solchem gemeinem Namen nebst andern Ländern eine Weile gestanden, dennoch deswegen nicht schliessen, daß die Illyrier jemals Crain bewohnet haben.*“

Po Valvazorjevem mnenju so torej Ilirci le del Hrvatov oz. neko narečje, ki se govori tudi na Kranjskem. Toda predno je Valvazor povedal, da nismo Ilirci, je o tem že odločila najvišja inštanca tedanje dobe — namreč sam papeški dvor. Kako pa je prišlo do tega, da se je papež s tem vprašanjem ukvarjal? To je bilo tako: Hrvatje so imeli v Rimu hospic ali zavod sv. Jeronima, kamor so sprejemali dijake iz južnih dežel, ki so govorili „slovansko ali ilirsko“. Naslov temu zavodu sv. Jeronima je bil „*Hospitalis*

sancti Jeronimi Illicorum de Urbe". Od l. 1453. so bili v njem sami Slovani (sclauoni). L. 1651. je hotel vstopiti v ta zavod neki Jamšek (Jampšech), ki pa ni znal slovensko. Njegov oče je namreč bival v Rimu in mati je bila Italijanka. Ker je med tem že Ign. Loyola ustanovil v Rimu svoj „Coll. Germanicum“ (l. 1551.), je nastalo vprašanje, ali naj se Kranjci oz. Slovence sprejemajo v hospic sv. Jeronima. Nastala je pravda, ki je trajala pet let (1651—1656). Iz Rima so vprašali v Ljubljano, „nobis declarare, utrum ista provincia Carniolae Illyrica seu Slavonica, an vero Germanica et Theutonica...“ Vprašanje je šlo na Kranjske in Koroške zastopnike. Iz Ljubljane so odgovorili (škofija), da je ta provincija german-ska, „etiamsi plebs Illyrica lingua participet“ — (dasi preprosti narod govori tudi ilirsko) in da se morajo Kranjci zatekati v germanški hospital („ad hospitale germanicum confugiendum“). Proti temu pa se je oglasil jezuit Kircher. Rekel je, da ni dvoma, da je Ljubljana ilirsko oz. slovensko mesto. Vsi geografi in zgodovinarji tako trdijo. Kdor bi trdil drugače, bi vsem ugovarjal. (De situ Lubianae, metropoli Carnioliae. Lubianam seu ut Germani docant Laubacum, veram et genuinam Illyrii sive Slavoniae urbem esse adeo certum est, ut si quis audacius contradicere nitatur, is omnibus non numerito bellum indixisse videatur; cum nullus inter tot et tantos Geographos tam veteres quam recentiores ac pariter Historicos, qui id non asserat, inveniatur.“ Naštevajo na to razne kapacitete. Ako pa je Kranjska v Iliriji, „in optima forma sequitur, Lubianam veram esse Illyrii seu Slavoniae civitatem“. Zato imajo torej prebivalci teh krajev pravico do hospica. Toda proti temu se je oglasil Jurij Križanič, ki je bil doma blizu Kranjske meje na Hrvaškem (Ribnik), in je Slovence dobro poznal. Ta je rekel, da bivajo Slovenci prav na meji Nemcev (Slavones finitimi Germaniae) in govore tako mešanico, da se jih sploh ne razume. (Dialectus adeo idiotismus confusa est, ut plerique lingua promiscua loquentes nihil loqui videantur. Appellant eos Slavones, quia olim tales erant, nunc potiores non sunt tales... (Nekdaj so torej bili Slovani, zdaj ne več) „... quia integri comitatus in ipsa media Carniolia mere germanice loquuntur, ut Cocenia et Bohinia, et quia nobilitas tota est germanica et profitentur se esse Germanos nec volunt dici Illyrici“ (torej sredi Kranjske se govori nemško, Kočevje in Bohinj, plemstvo je nemško

in Kranjci nečejo biti Ilirci). „Proinde hi non gaudent privilegio nostrae Bullae, quae vult, ut qui promoventur, sint linguae Illyricae et non eius mixturae, quae a nobis Illyricis sine interprete percipi nequeat... Excluduntur igitur Carniolani...“ Torej brez tolmača Ilirci Kranjcev te dobe ne razumejo! Križanič se je parkrat hudo postavil proti nam. Toda s tem spor še ni bil končan. Zagovornik prosilcev je našel novih prič za to, da so Slovenci, oz. Kranjci in Korošci in Štajerci Ilirci. Dokumenti so priobčeni v „Starinah“ zv. XVIII., razpravo o tem je napisal dr. Iv. Crnčič v Radu LXXIX. Tam izvemo o nas mnogo zanimivega, tako n. pr. da se v Celovcu pridiguje slovensko, tudi drugod (naštevajo se razni kraji in mesta) po Koroškem in Štajerskem se govori ta jezik. Toda vse ni nič pomagalo. Dne 24. aprila l. 1656. je odločila papeška stolica, da Slovenci niso Ilirci. „Dicimus, pronunciamus, sententiamus, definimus et declaramus provinciam veram et propriam nationis Illyricae iuxta Bullam et mentem dicti Sixti V. fuisse et esse ac intelligi debere: Dalmatiam sive Illyricum, cuius partes sunt Croatia, Bosna et Slauonia — exclusis penitus Carinthia, Styria et Carniola.“

Vsa pravda je stala 549.48 skudov. Proti taki razsodbi nezmotljivega papeža seveda ni bilo pritožbe; sicer je bila razsodba izrečena samo z ozirom na hospic, vendar je veljala enkrat za vselej. (Zanimivo je, da so bili ob enem s Slovenci izključeni tudi Albanci, ki bi pravzaprav edini imeli pravico na ilirsko ime).

Papeževa razsodba se seveda po Kranjskem ni razglasila — vendar kljub temu skoraj celo stoletje Kranjci ostajajo Kranjci, tu in tam so še Slovenci, lat. Slavoni. Tako vidimo patra Hipolita, ko piše „Dictionarium tri lingue: Latino-Germanico-Slavonicum.“ L. 1715. je izšla njegova oz. Bohoričeva slovnica „Grammatica Latino-Germanico-Slavonica ad modernam in carniolica lingua loquendi methodum accommodata.“ Njegove „Bukvice od slejda inu Navuka Kristusa so: Z nemškiga na Slovenski Crainski jezik predstavlene“. Ravno tako pišejo oz. predstavljajo drugi pisatelji te dobe na „crainski jezik“ ali celo „v to crainsko okuli Lublane navadno špraho“ (Parglovec) ali pa tudi „na bulši krainsko špraho“ (Klapše), kraynski jezik (Hasl) i. t. d. Le tu in tam prevaja še kdo na slovenski jezik. Zanimivo je, da pisatelji drugih slovenskih pokrajin, ki nastopajo v tej dobi na slovensko literarno polje,

ne pišejo v koroškem, štajerskem, ali goriškem jeziku — pa tudi ne v kranjskem — ampak se postavljajo bolj splošno na slovensko stališče. Fra Gregorio Alasia da Somaripa je izdal italijansko slovenski slovar „Vocabolario Italiano e Schiavo“, Josip Kosan je izdal „Catechismus Sclavonicus“ i. t. d. Pozneje Popović in Gutschmann gledata preko kranjskih mej.

Med tem pa je ilirsko ime bolj in bolj dobivalo čast pri zgodovinarjih. Zgodovina v tej dobi postaja bolj in bolj fantastična. Posebno vrednost ilirskemu imenu je za južne dežele dal sv. Jeronim, ki je bil baje Ilir in je izumel glagolico in pa slovansko bajko o treh bratih Čeh, Leh in Meh, ki so baje prišli iz Ilirije. Na ta način bi bila Ilirija rodna dežela drugih slov. narodov in stare slov. kulture. Dubrovniški pisatelji in drugi Dalmatinci XVII. veka so nazivali svoj jezik „slovinski“ v ožjem in širšem pomenu, navdihnili jih je k petju muza — vila „Slovinka“, slovinski narod je slovanski narod, ki mu je bujna pesniška fantazija ustvarila slavno preteklost, pred vsem pa so „države cvjet slovinske, slavni u svem Dubrovčani“. V delih Gundulića, Palmotića, Kačića (Razgovor ugodni naroda Slovinskoga) najdemo nešteto mest, ki pričajo o slavi „slovinskoga roda“. Ta slovinski jezik se je po latinski zval najprej Lingua slavonica, slavinica — potem pa čimdalje bolj ilirica. Od XVII. stoletja naprej so tudi slovanski pisatelji začeli rabiti ime ilirski v svojih latinskih spisih. Prvotno je bil to dalmatinski oz. hrvatski jezik — potem pa se je raztegnilo to ime na vse jugoslovanske jezike. V XVIII. stoletju so se tudi pravoslavni Srbi nazvali Ilire. Tako je torej usodepolna napaka zrastle od renesanse do l. 1750. (Glej o tem Perwolf: Slavjane, jih vzajemnija otnošenija i svjazi.)

Zato ni čuda, da se je za ta jezik navdušil tudi Marko Pohlin, ki piše v predgovoru k svoji „Kraynski grammatiki“, da se je kranjski oz. ilirski jezik širil po svetu že za časa vesoljnega potopa i. t. d. Nekritičnost te dobe je znana — zato ni čuda, da se je ilirsko ime tako utrdilo. Celo na Dunaju so sprejeli uradno ime ilirski za pravoslavne Srbe v Slavoniji in Banatu. Slovenci v tej dobi nismo sprejeli imena „ilirski“, pač pa so ga nam drugi — posebno zgodovinarji — pridevali. Proti temu se je odločno uprl zgodovinar Linhart. Linhart je poznal Schlözerja in druge pisatelje svoje dobe. Napisal je „Geschichte von Krain

und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Österreichs, die von Servien und Dalmatien am adriatischen Meer bis an Tyrol und Bojoarien hin, von Istrien bis an die Mur in der Steiermark wohnen“. V dveh delih. V prvem delu popisuje zgodovino starih narodov v naših krajih oz. na Balkanu. Pravi, da so se tod pomikali Italijani in Iliri, (str. 2), ki so se krepili s kulturo Grkov in Feničanov. Ilirci so mu staro pleme (Die Illyrier, die so alt sind, als die Kunden der Menschheit am adriatischen Meere*) — „Völker, die in Pannonien liegen, werden wechselseitig Illyrier und Pannonier genannt...“ „Daß die Illyrier eine eigene Sprache mit den Thraken gemein hatten, die nicht griechisch nicht slavisch war — und die noch heute obwohl nicht mehr rein in den Gebirgen Albaniens lebt — hat Thunmann bewiesen.“ Njih jezik pa je bil zelo razprostrt. Ilirci so se bojevali v Macedoniji. Filip je vse podvrget. Imeli so bogato zgodovino. Za časa Rimljanov je nastala velika Ilirija, h kateri je spadal tudi del alpinske Japidije, Istrija in Liburnija... V drugem delu svojega dela govori Linhart o Slovanih. Z velikim ponosom govori o tem velikem narodu.

Slovani so največji narod na svetu, weshalb: „Österreich ebenso eigentlich als Rußland ein slavischer Staat heissen müßte, zähle alldann die Millionen Slaven und Urtheile, was sie für Österreich sind, was sie sein können!

Nato se obrne proti imenu „ilirski“ — „der in der slav. Literatur so ganz ohne Bedeutung ist... durch die Gelehrten nicht autorisirt. Ich meine die Illyrische Nation, Illyrische Sprache, Illyrische Hofkanzlei. Es existirt kein Illyrien mehr. In den weiten österreichischen Staaten wohnen keine Illyrier bis auf ein kleines Häufchen der Klementiner, die im Jahre 1737 aus Albanien kamen und in Syrmien an der Save fünf Dörfer bewohnen. Slavonier, Chrobaten, Dalmatier, ihre Brüder im Banate, in Ungarn und Siebenbürgen sind keine Illyrier. Sie sind die Slaven, welche im sechsten und siebenten Jahrhundert das ehemalige Illyrien besetzten und die alten Einwohner in die Gebirge Albaniens zurückdrängen halfen. Dort zwischen dem jonischen Meere und Macedonien, zwischen Montenegro und Neokastro wohnen sie noch, die alten Illyrier. Sie selbst nennen sich Skipatar. Ihre Sprache ist nicht slavisch. Sie machen eine besondere Völkerklasse aus, die weder mit Slaven

noch mit einem andern europäischen Volke vermengt werden darf. Also die Skipatar nicht die Slaven in Slavonien, Chrobatien, Dalmatien u. s. f. sind die Abkömmlinge der alten Illyrier. Die slavischen Geschichtsschreiber haben aus Misverstand, aus eitlem Patriotism oder vom Ansehen geleitet, den Namen der Illyrier gemisbraucht und diese falsche Idee in den Gang gebracht, um der slavischen Nation, deren ältere Geschichte ihnen dunkel war, in den Thaten und Schicksalen dieses ehemals so berühmten Volkes ein ehrenvolles Alterthum zu verschaffen."

Dalje piše Linhart, da je ta napaka že prišla celo v veliko delo Katarine Velike „Linguarum totius orbis vocabularia comparativa Augustistinae cura selecta... Petropoli 1786."

Med 200 evropskimi in azijskimi jeziki je tam „ilirski“ kot slovanski dialekt in pravi ilirski, ki ni slovanski, pride zopet pod imenom albanski. (Ilirski in albanski je v originalu tiskano s cirilico.) „Meine Leser werden bemerken, daß ich mich gegen die Skipatar in Albanien keiner Ungerechtigkeit schuldig gemacht habe.“ Ilirski Slovani so oni, ki bivajo v nekdanji Iliriji, kakor se n. pr. govori o nemških Slovanih, o balkanskih Slovanih i. t. d. Tako je torej Linhart izpregovoril odločno besedo in je z enim mahom uničil v oblake sezidane gradove stare ilirsko-slovanske slave. Njegova zgodovina je izšla l. 1791. Iz slavnih Ilirov so nastali navadni Albanci. Seveda stare ilirske sanje, ki so skoraj tri stoletja polnile slovanski svet, niso mogle takoj izginiti. Na jugu se je ime ilirski ponavljalo naprej — pri Srbih in Hrvatih v Dalmaciji — prav do časa, ko je Napoleon res ustvaril Ilirijo. Pri nas je za Linhartom nastopil Vodnik. V svojem „Povedanju od slovenskiga jezika“ se drži večinoma po Linhartu. Skupno ime Slovan izvaja Vodnik od besede slovo, dočim ga je Linhart izvajal iz selo (Selovani). Slovenski rabi v pomenu slovanski. „Krajnci so en odrastik velikiga slovenskiga naroda, kateri zdaj prebiva od teržaškiga morja noter do zmerzluga morja v Moškovii skuz 400 mil široko inu od pemskiga noter do dežele Kamšatka na konec moškovitarskiga cesarstva še čez tavžent mil na dolgost. Skorej vse ludstva v tim prostori so slovinci: to je krajnci, slovinci, hrvatje, dalmatini, bosnjaki, slavonci, slovaki, sem ter kje po turskim inu ogerskim; ti so ta kraj Donave. Na unim kraji Donave pak so pemci, moravci, polci, pomurjani,

lužici, vandali, vendi, litavci, leti, inu ena neizmirjena prostranost moškovitarskeh prebivalcov po Moškovu, Sezeru inu na meji Tatarie. Ti vsi imajo sploh ime, da so Slovinci, inu imajo jezik od ene same matere, namreč slovenski jezik.“ Ilircev torej Vodnik ne pozna in jih sploh ne omenja.

Med tem so že vstajali možje, ki so z bistrim pogledom premerili slovansko preteklost in so začeli razkrivati resnico izpod stoletnih zgodovinskih laži. Omenimo samo Dobrovskega in Kopitarja.

Toda naenkrat je stopilo že popolnoma pregnano ilirsko ime zopet v veljavo. Napoleon je l. 1809. ustvaril — ilirsko kraljestvo. Kljub temu, da so učenjaki tik pred njim dokazali, da prebivalci teh dežel niso Iliri — je Napoleon nazval svojo novo provincijo s tem imenom. To je bila njegova volja. Saj so menda Švicarji tudi čudno gledali, ko so postali — batavijska republika. Toda ime dežele ni bilo obenem tudi ime naroda in jezika. To je povedal Vodnik v svoji „Iliriji oživljeni“, kjer popisuje boje starih Ilirov do nastopa Germanov, ko pride vihar od severa in „nevredne gospode iz viškega vdar“.

1.	3.
Zdaj Branci in Gotje
in Nemci slove,
Ilir pa v tamnice
pozabljen gre.	Ilirsko me kliče
Latinec in Grek
Slovensko mi prav'jo
domači vsi vprek.
2.	4.
Soln'c sedem sto dvakrat
zarašča ga mah,
Napoleon trebit
ukaže mu prah.	Dobrovčan, Kotoran,
Primorec, Gorenjc,
Pokolpjan po starem,
se zove Sloven'c.

Tudi pozneje v šolskih knjigah Vodnik ne priznava nikakega ilirskega jezika, ampak piše „Pismenost“ s predgovorom, da bo „pismenji navuk našo slovenščino zbrusil, zlikal in obogatil“; istotako piše „Keršanski navuk za Ilirske dežele“. Iz vsega se vidi, da se je Vodnik držal onih nazorov, ki jih je podal v svojih „Novicah“ 1797. Njemu je bila pokrajina Ilirija, narod in jezik pa sta bila kranjski oz. slovenski. Francozom in tujemu svetu te dobe smo bili seveda — Ilirci. Po odhodu Francozov so pripadle naše dežele nazaj pod Avstrijo in sicer pod imenom „ilirsko kraljestvo“. V naslov avstrijskih cesarjev se je sprejel tudi naslov „kralj ilirski“, (ta naslov je tudi na denarju), v Ljubljani je izhajal „Illy-

risches Blatt" in od 1819.—1848. leta so izhajali v Ljubljani shematizmi „für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreiche Illyrien“. Sedaj je bilo torej ravno nasprotno od prejšnjega: prej se naši kraji niso imenovali ilirski — pač pa jezik in — narod — sedaj pa so se dežele imenovalile ilirske — ne pa jezik in narod. Seveda ne vedno in ne povsod. Pojmi so postali zopet nejasni. Dočim smo dobili v Ljubljani 1817. stoliclo slovenskega jezika in je Metelko spisal svojo slovnico „Lehrgebäude der slovenischen Sprache“ (1826), ki je odločila za „slovenski jezik“ (Jarnik, Slomšek), so se ob enem oglašali že novi Ilirci, njim na čelu Zupan. Prve bukvice „Kranjske Čbelice“ so posvečene „Njega Ekscelenciji..., Baronu Šmidburgu..., poglavarju ilirskega kraljestva“. Poklanja mu jo „hvaležna Kranjščina“. V prvi pesmi poje Zupan, da je Šmidburg „podobna domovinstvu, neutrujen, tih, krotak, on podpornik sirotinstvu, Ilir'janom vsem enak“ — zadnja kitica pa se glasi, da: „Dolgo bodi še med nami, — zarod narod osrečuj, — med Ilirije gorami, — Bog obilnosti izsuj!“ — Takoj za tem pa poje Kastelic „Priятlom Kranjščine“. V drugih bukvicah je Prešernova „Nova pisarija“, kjer najdemo Slovence, Kranjce in Slovene, takoj za njo pa je „Kranjec dolžen hrovačenja“, kjer Zupan kliče „Petre,“ da naj zlezejo iz „kranjskih lupin“:

Od Skiaptrov do Šamanov,
od Kitaja do Udin,
sodit jezik Ilirjanov
Petri! zlezite z lupin!“

Pri tem se obrača posebno proti „šolobar-dom“ Gorenjcem. Tretje bukvice so že prinesle odgovor Prešernov: „Ptujo-besedarjem“ („Ne bod'mo šolobarde!“ i. t. d.) kjer pravi Prešeren v prvotni obliki (2. kitica):

Iz kotov vsih od Skiaptrov do Šamanov
tako, ko srake gnjezdo, vkup nosimo,
besede ptuje, ž njim', obogatimo,
(ne bod' jih treba) jezik Ilir'janov.

Spor je nastal zaradi mešanice v jeziku — in zaradi imena. Toda „ne bod' jih treba“ so že bile tu. Ilirska slava, katere središče je bilo prej v Dalmaciji, je naenkrat vstala — v Zagrebu, nastopil je Gaj z „Danico Ilirsko“ (1835.) Letos smo obhajali 80 letnico tega ilirskega pre-

poroda. Gajeva misel je hipoma združila vse ostanke starih Ilircev. Vstajali so na dan zopet Iliri v Hrvatski, Slavoniji, Ogerski, Dalmaciji, Štajerski. Rojenje ilirsko je bilo veliko. Nihče ni vprašal zakaj, od kod. Bil je čas romantičnega navdušenja. Pri nas se je dvignil „Ilir iz Štajerske“ — Stanko Vraz — in zvabil za seboj mnoge Štajerce — v Ljubljani pa so ostali stari Kranjci. Tako smo dobili v tem času tri pisave in sami nismo vedeli niti kako bi pisali, niti kako bi se pisali. Ko je prišlo l. 1848., skoraj nismo vedeli, kako nam je ime. Potem smo se vendar odločili, da naj se imenujemo Slovence. Z letom 1848. je skupno ime „Ilirsko kraljestvo“ izginilo — in so nastopila stara imena dežel. Nastal je boj za skupno slovensko ime, pa tudi za „združeno Slovenijo.“ Tabori so sicer povzdignili skupno slovensko zavest, a z združeno Slovenijo ni bilo nič.

Spoznali smo torej sledeče:

1. Pred Trubarjem nastopajo v Nemčiji humanisti iz južnih dežel s priimkom „illyricus.“

2. Trubar sam je izdal svojo prvo knjigo pod tem imenom (philopatridus illiricus), pozneje pa se je imenoval Kranjec.

3. Od XV. stoletja naprej se imenujejo južni Slovani v latinskih spisih „Ilirci“.

4. Slovenski pisatelji protestantske dobe skupnega imena „Ilir“ za Slovence ne priznajo.

5. Na jugu slava Ilirov vedno bolj raste in se širi tudi na slovenske dežele. Papeška stolica se izreče proti ilirskemu imenu za Slovence.

6. Kljub temu dobiva ime ilirski vedno bolj pomen jugoslovanski.

7. Linhart razkrije resnico in uniči pri nas ilirsko ime.

8. Napoleon vzbudi Ilirijo in združi ilirske dežele v skupno kraljestvo. Jezik ne postane „ilirski.“

9. Avstrijska uprava pusti do l. 1848. novo deželno ime „ilirsko kraljestvo“ za naše dežele.

10. Oktobra l. 1830. nastane hud boj med Ilirci in Kranjci o Ljubljani.

11. Gaj povzdigne s svojo „Danico“ ilirsko idejo in združi okrog sebe tudi del Slovencev.

12. Leta 1848. se odločijo Slovenci za slovensko ime enkrat za vselej.

13. Slovensko ime se utrdi v narodu in v jeziku, doma in v tujini; „Zedinjena Slovenija“ pa se ne uresniči.

To je torej zaključek, do katerega sem prišel.

Milan Mrak.

Spisal Ivo Šorli.

(Dalje.)

Solnce je bilo že blizu nad planinami tam v sinji daljavi in se je svetilo skozi ravna debela zdaj na levi zdaj na desni strani poti naravnost sem do Milana, ki je stopal skozi gozd, da so bila drevesa na polovico kakor pozlačena. Toda njega vsa ta krasota danes ni zanimala in z raztresenim očesom in le bolj iz navade je včasih dvignil oko iznad mehke poti pred seboj. Nekoliko ga je begal pogovor, ki ga bo imel morda še danes s starši, a še bolj ta čudni vtisk, ki ga je napravil ves ta dan nanj. Bil je danes prvič kot sloboden in rekel bi enakovreden član v res gosposki družbi, prvič sredi — življenja. Ali bo to res zanj? Vsi ti vsakdanji, plitki pogovori, — samo da gre čas čim prijetneje naprej... kakor da so že iznajdena letala, ki gredo gladko in lahko tik nad zemljo, da se niti ne zadeneš ob trdine spodaj, niti ne dvigneš previsoko v zrak, kjer pihajo ostrejši vetrovi... Ali bo mogel, ali bo hotel on ž njimi?... In če ne, ali mu bo dano, da se dvigne sam više nad take ljudi, v katerih vrsto stopiti je zdaj namenjen? Ali bo lahko gledal dol na nje in preziral njih postave? Ali pa bo opešal in bo moral korakati sam in ponižen peš za njimi?... Ali ne bi storil bolje, da stopi vseeno rajši tja med one vrste, ki stoje v temnih haljah ob strani te poti in zavedajoč se svoje lepe celokupnosti lahko mirno prezirajo celo zamahe te razposajene družbe, ki spejo čez bele ceste tja nekam v prazen dan?

Toda s pestrih vozov sem prihaja do njega pester ženski smeh... Tudi ljubezen se vozi z onimi... ljubezen, sreča... In to miče... kliče — vabi!... Ah, bogve kaj ga čaka sladkih ur!... Saj je dobro videl, kako so ga gledale tudi danes te lepe, vesele dame... On ve, da ugaja ženskam njegova vitka postava, njegovi gosti lasje, usta, oči... koliko ga še čaka sladkih ur — kako bi se vsemu odrekel?... In ali mu ni prišla sreča sama naproti in mu natrosila že prve poti v življenje s samim cvetjem... Ali ni to klic sem iz poldneva?...

IX. poglavje.

Gozd se je vlekel skoro do griča, na katerem je stal Milanov dom. Vas je bila na oni strani.

Milan je stopil iz gošče, ko je bila že skoro noč. Malo pred sabo je zagledal očeta, ki se je vračal iz vinograda proti domu.

„Tem bolje!“ si je rekel in je naglo stopil za njim odločen, da zdaj takoj opravi.

„Kako je bilo?“ ga je oče prijazno vprašal, ko sta se bila pozdravila.

„Hvala, oče, lepo! In veliko novico vam imam sporočiti,“ je pristavil.

Oče se je ustavil in ga je pogledal.

„Grofova nečakinja baronica Kowalska mi je ponudila mesto domačega učitelja za sina prvošolca!“ je Milan počasi govoril in od strani je opazoval očeta, kako sprejme to novico. In da bi bilo čim manj borbe, je naglo povedal ugodne pogoje in druge prijetnosti. Če je tudi oče zadovoljen, pa bi sprejel, je pripomnil.

Oče se je držal malo na smeh.

„Na to stran bi bilo vse dobro in lepo,“ je rekel čez nekaj časa. „Saj nekaj premoženja sicer že je; a sam veš, da je še vedno dovolj tudi dolga. No, in rad bi, da za mene in mater tudi kaj ostane, ko še nisva tako stara. In zato me je malo skrbelo, kako bomo zmagovali, ko sem začel opazati, da imaš nekakšne svoje namene. Ali tako je stvar pa že malo drugačna seveda... Toda — zakaj pa ne maraš iti za duhovnika?“ se je naposled obrnil sem.

Milan je skomizgnil:

„Poklica ne čutim pravega in — —“

Toda oče se je veselo zasmel.

Saj sem si mislil, da boš tako odgovoril! Poklic, da, poklic! Ženske, ženske, prijatelj, to vas moti mlade ljudi! No, sicer pa te razumem. Samo bojim se malo zate radi tega... Ker si dober človek namreč, — malopridneži že dobe dobre ženske. O, to stvar je Bog dobro in pra-

vično stehal na obe strani. Ali o tem bova govorila morebiti, ko se boš ženil, če bomo še živi in zdravi. Za zdaj pa ti res nočem delati na noben način sile.“

Milan je ves čas molčal. Čeprav je vedel, da je oče pameten mož, se je le bal, da o ti priliki ne bo tako pametno govoril. In še smeje se zraven!

Toda naenkrat se je oče postavil.

„Kaj pa mati?“ je vprašal hitro.

Milan je povsod glavo.

„Saj to sem hotel ravno sam vprašati.“

„No, nič hudega ne bo!“ se je nasmehnil oče. „Malo hudo ji že bo, a tvoji sreči, če tako misliš, tudi ona ne bo napoti. Kar v svojo sobo pojdi, bom že jaz opravil ž njo!“

Prišla sta do doma in Milan je naglo storil, kakor mu je oče rekel.

In že čez malo časa je stopila mati v njegovo sobo. Milan jo je pogledal v žalostni obraz in je povsod glavo.

Tudi med njima je bilo tisto razmerje, kakor je povsod razmerje med kmečkim sinom in med kmečko materjo: malo govorjenja, a še to nikdar o tem, kar je v srcu. Ljubeznjiv pogled, tisto skrbno pospravljanje okrog, da bo vse v redu; in mati gre zopet ven. Milan se je spomnil, kako je bilo, ko je prihajal včasih domov: v zadnjem času je večkrat prišel peš in navadno že pozno po noči. Potrkal je na materina vrata in jo poklical. „O Milan, kaj si ti? Ti si, Milan!“ Glas je srečen, ljubezni poln, komaj da se za silo opravi, že je mati tu, — oče se niti prebudil ni. „Kaj pa boš? Kaj ti pripravim? Ali ti je mraz? Ali ti je vroče?“ In potem posteljo še enkrat prerahlja, ga sama pogrne, premakne zglavje, dene sinu kvečemu še roko na čelo in gre tiho ven, brez poljuba... Ali oba čutita potrebo, da bi storila, kakor storita gosposka mati in gosposki sin: da bi se objela, da bi sin materi gladil lice, da bi se ji smejal v oči, da bi jo držal za roke, da bi govoril mile besede... Pa ne storita — bogve zakaj ne... Bogve čemu bi ju bilo drugega pred drugim sram...

Pa zdaj, v tem velikem trenutku, ali se bo godilo tudi kakor se je godilo doslej?

Milan se ne more premagati. Počasi vstane, stopi k materi, jo prime za roko in se skloni nad njo. Takrat se ulijejo materi solze čez obraz in si ga skrije v obe roki.

„Mati... mati... če vam je preveč težko.“ Res, če hoče mati, žrtvoval bi se in ji storil to veliko veselje!...

Toda mati zmaje hitro z glavo.

„O, ne, Milan, saj ni zaradi tega... Če bi se imel vrniti čez eno leto v tisti črni obleki, žalosten in blede, kakor takrat Zamojčev gospod, rajši da bi bil mrtev... Samo bojim se zate, ko pojdeš zdaj ven v trdi svet. Saj ti ne veš, otrok, kaj je svet... Svet je trd in je zapeljiv.“

Umolknila je in je tiho jokala.

„Nekateri so srečni... v svetu...“ je rekel Milan tiho.

„Da, nekateri, pravijo, da so srečni... Bog daj, da bi bil tudi ti... Mogoče, da te čaka še velika sreča... Molila bom noč in dan za tebe... Oh, otrok, saj je vse materino srce le ena sama dolga molitev...“

Počasi je vstala in je vzdihnila.

„Bog daj, da bi prišel zdaj v pošteno hišo in med krščanske ljudi! Ne pozabi Boga, otrok moj.“

„Ne bom, mati!“ je rekel Milan iskreno. „Nisem tistih...“

Ko je bila mati tako plemenita, da ni mislila čisto nič na sebe, samo nanj, je začutil, da ji je dolžan to slovesno obljubo.

„Mati, kaj bo nocoj z večerjo?“ se je oglasil zunaj oče.

Mati, — življenje te kliče, delo, vsakdanja skrb. Pet minut mati, — spet gospodinja.

„Že grem!“ se je oglasila mati, je na pragu malo postala, kakor bi hotela še nekaj reči, in je hitela potem na očetov novi klic hitro ven.

In zdaj je bil oče tu.

„Hotel sem te čim prej rešiti!“ se je zasmejal na vratih. „No, kako je bilo?“

„Mati je sveta žena!“ je rekel Milan vznemirjen.

„Da, mater imaš dobro!“ je pritrdil oče resnobno. „In finega očeta!“ se je zasmejal. „Pojdiva večerjat!“

Drugi dan se je zvedelo bliskoma po vsi vasi, kako je z Milanom. Opazil je to, ko je prišel popoldne doli. Srečal je tudi župnika in nadučitelja. Oba sta mu čestitala, čeprav župniku ni bilo videti ravno prav. Ljudje pa so ga gledali, se mu je zdelo, skoro sovražno: kajpak, prevaril jih je za najlepšo veselico, novo mašo.

Pa mu je bilo res vseeno. S puško čez ramo je krenil čez polja proti gozdičku. In do-

godila se mu je ravno sredi tega gozdiča čudna stvar: srečal je prvokrat v vsem času Tinico. Primožila se je bila na posestvo na to stran in se ni mnogo prikazala v vas. Razen ob nedeljah, ko je bila pa vedno v družbi. Milan jo je videl večkrat sredi žensk, se je skraja tudi vsakrat ozrl tja, da jo poišče z očmi, a ona se je delala, kakor da ga ne pozna. Dvakrat, trikrat sta se imela srečati, pa se mu je vselej izognila.

Zdaj pa ni mogla več: prišla sta ob ovinek vsak od svoje strani in sta se zagledala, ko sta si stala že naproti.

Kaj bo zdaj?

Tinica je zardela, tiho in skoro ponižno je pozdravila in je hotela mimo.

Milanu pa je zaigralo toplo okrog srca.

„Tinica! Kaj se ne pozna več?“ je vprašal mehko in ji nudil roko.

Pogledala ga je in se je zasmejala, da je ves strepetal... kakor da stoji pod njenim okencem, da se je tiho odprlo gori in da sliši zopet oni tihi smeh...

„Pa seveda se poznamo! Samo malo postarali smo se!“

„Ti že ne, Tinica,“ je rekel Milan veselo. Res, bila je še lepša nego prej, — malo bolj polna, malo bolj mehka bi rekel. Otrok nima in dobro se ji godi! si je mislil. „Tinica, pa zakaj si takrat storila tako?“ je pristavil, ko je videl, da je pod njegovimi pogledi zardela.

„Kaj sem vas hotela na svatbo povabiti?“ se je zasmejala.

„Zakaj mi praviš „vi“, Tinica?“

„Kako pa? Oni?“

„Tinica, ti si vedno ista porednost! Nikar no, verjemi da me boli! Bodiva vsaj dobra prijateljca, kakor sva si bila tiste lepe čase. In takrat sva si rekla ti. Ali, Tinica!“ se je spomnil in ji je hotel oviti roko okrog pasu.

Toda stopila je naglo proč in se je zopet zasmejala.

„Oho, kak kaplan pa bo to!“

„Saj ne bom!“ se je zasmejal še on.

„O, sem že slišala, da ne! Pa bi bolje storili, če ne zamerite!“

Te besede je izgovorila čisto resno, da jo je začuden pogledal.

„Kako to?“

„Tako! Zato, ker se mi zdi, da vas bodo ženske za norca imele!“

Malo ga je užalilo, kako se drzne govoriti tako!

„Zato ker ste me vi?“

„Oho, mene pa že ni treba vikati!“ se je zasmejala. Toda takoj se je zopet popravila in je rekla resno: „No, ti porečem pa še jaz ti, če že hočeš, — saj je zadnjokrat. Glej, Milan, tisto, kar je bilo z nama, je bilo vse skupaj otročarija, sam veš. Ali toliko sem te že spoznala, da — da si predober. Veš, jaz mislim, da smo ženske vse enake, kmečke in gosposke: če vidimo, da nas ima kdo preveč rad in da je preveč dober, pa je siromak. Poglej, toliko jih boš lahko imel,“ — pokazala je vseh deset prstov, — „saj si ko da bi rožice sadil; a bodi pameten in jih imej ti za norca, da ne bodo imele one tebe. Mogoče, da se boš še kdaj spomnil mojih besed!“

„Mogoče,“ je rekel malo prisiljeno. „Pa zakaj mi to praviš?“

„Ker bi me jezilo, če bi vedela, da je katera mojega nekdanjega fanta za nos vodila. Vidiš, Milan, jaz sem te pa le rada imela!“

Milan jo je hitro ujel za roko.

„Kako pa zdaj, dušica? Ali si še kaj moja?“

„Gospod Milan, ali ne boste pametni!“

Nevoljno se ga je otresla.

„Pa vsaj poljubček mi daj za slovo. Enega tistih tvojih, ki jih nima nobena druga!“

Razvnelo ga je bilo in je bil skoro nasilen.

Toda otresla se ga je spretno in se je zasmejala.

„Nobena druga? Kaj pa Zora?“

„Kaka Zora?“

„Tista. Za menoj!“

Bil je ves rdeč in je strmel.

„Pa kako ti to veš?“

„Saj je vedela cela vas. Kaj res niste še slišali?“

„Ne, res ne! Pa so vseeno mislili —“

„Pa so vseeno mislili, da boste kaplan!“ se je zasmejala. „Ravno zato so mislili, ker so govorili, da vas je pustila in da ste bili strašno žalostni radi tega. Jaz sem pa še zadovoljna, da jim zdaj pokažete! Samo pametni bodite! Pa adijo zdaj, Milan! Jaz moram naprej!“ se je nasmešnila in mu je dala roko.

Zopet jo je hotel objeti. Toda tudi zdaj ni pustila in z veselim smehom je odhitela proti vasi.

Milan je gledal dolgo za njo.

„Pa te le še enkrat dobim!“ je zamrmral.

„O, zdaj šele bi tvoje ustnice užil!“

Drugo jutro se je Milan odpravil kar čez gozd, da gre baronici sporočiti.

Pred gradom je videl lepega, zdravega dečka, ki se je podil po travi. Tudi deček ga je zagledal in mu je pritekel takoj naproti.

„O, vi ste najbrže moj bodoči gospod učitelj?“ ga je vprašal in oči so dečku prijazno sijale.

„Da, če ste vi mali baron Kowalski, potem že!“ je rekel Milan in je podal dečku roko.

„O, saj sem vas precej spoznal!“ se je pohvalil mali.

„Po čem pa?“

„Po popisu mamice. Mamica mi vas je snoči vsega popisala. Rekla je tudi, da so gospodje rekli, da imate njene oči. Pokažite ali je res? Res je! Joj, ravno take oči kakor mamica. To je čudno! Pa me ne smete izdati, da sem vam to povedal. Čisto pozabil sem, da mi je mama rekla, da ne smem,“ je pristavil v zadregi.

„Ne bom, ne bom!“ se je zasmel Milan. A v srcu ga je to otrokovo nedolžno pripovedovanje čudno dirnilo.

Še bolj zbežan kakor bi bil drugače pod vtiskom tega mogočnega portala in sijajnih, z debelimi preprogami pregrnjenih stopnic je stopal z dečkom, ki ga je peljal za roko v prvo nadstropje.

Livriran sluga jima je prišel naproti.

„Ni treba, Kristjan! Naznanim že jaz mami gospoda!“ je klical deček in je tekkel po hodniku.

„Izvolite tu noter, gospod učitelj!“

Trenutek pozneje je stal Milan pred baronico.

„Evo, mamica, moj novi gospod učitelj!“ je vzkliknil sinček.

Baronica se je nasmehnila in je prišla Milanu prijazno naproti.

„Torej da?“ je vprašala.

„Ako dovolite, gospa baronica!“

„Jako me veseli!“ je rekla in je pokazala Milanu stol.

In povedati ji je moral vse, kako je bilo z očetom in kako z materjo. O materi je Milan navdušeno govoril in oči so se mu svetile.

„Ne, res sem videl, da nase še misli ne. Samo zame se boji!“ je vzkliknil vzhičeno.

„In zakaj se boji za vas?“ je vprašala baronica počasi in ga je pogledala iz polzastrtih oči.

Milan se je nasmehnil.

„Pravi, da je svet trd in zapeljiv.“

Baronica ga je pazljivo pogledala.

„Tako je rekla?“ je vprašala počasi. „Vaša mati mora biti pametna žena ... Da, svet je trd in zapeljiv. Ali pravzaprav: najprej je zapeljiv in potem je trd. Zapomnite si dobro te besede, — pozneje kdaj jih boste morda tudi razumeli.“

Postala je čudno zamišljena. Komaj da je še kratko odgovarjala. In ko je prišel grof, se je kmalu poslovila, češ, da gre z malim na izprehod. (Dalje prihodnjič.)

A. G. Matoš.

Spisal dr. Fr. Ilešič.

(Konec.)

* * *

Mi si pa hočemo nazadnje iz „Pečalbe“ njegovega življenja še nabrati nekaj lepote. Človek ne čita le, ampak tudi vidi, ko mu Matoš pravi, da je njegova Bretanjka „zlatna kao cekin“ (15). Prava helenska metamorfoza je v njegovem izrazu: „Cvet je mir, ki cvete.“ (37). Še nekaj lepih primer: „Lady Šram nije samo slika, već i muzika“ (127). Lepa Isadora Duncan je „pomlad iz daljne zdrave zemlje“ (137).

„Ona nije lijepa, već ona umije biti lijepa kao one Venecijanke“ (127) . . . „Lijepe su nam ime one osobe, koje ne djeluju osobno kao osobe, već kao pojave, kao umjetnine.“ (127).

„Ljerkica je od onih srećnih osoba, što kao bijele vile nose u naborima duše i haljine sve intimne ljepote nekih mjesta i krajeva“ (129).

„Kao Afrodita, ona je rođena, da goluje“ (137).

„Časovi su mutno tekli kao blatne rijeke vječnosti, vrijeme se pretvaraše u Mrtvo more s rijetkim i sve rjeđim svojim pticama — polaganim i trulim minutama . . .“ (14).

V lepoti je Matošu tudi intelektualizem. In intelekt mu daje mnogo aforizemskih izrekov, kakor: „Nema velike misli, kojom se ne pokri zločin“ (6). „Svaka krivica drugome je sebi učinjena“ (7). „Bolje je biti živ prosjak na crkvenim dverima no mrtav Cezar u grobu“ (34).

„(Kristus) postao je vladar vlastitoj duši i kao takav car svim oslobođenim dušama ljudskim“ (41).

„Volja i dobrota je jača od smrti“ (41). „Teško pobijedjenima, jer su simpatični tek rijetkim Katonima“ (162).

„Nekršćani su mnogi, što u ime Kristovo žive od kršćanstva kao krvnik, što živi u ime pravde i pravice . . .“ (43).

„Kršćanski asket, što živi na misirskom stupu samo za sebe, za spas duše svoje, sa so-

cialnog je gledišta veći egoist od „egoista“ Napoleona.“ (43)

„Svi su veliki dusi veliki flaneri“ (85).

„Društvenost je danas mjerilo svake kulture“ (89). „Mati poznaje sve radosti stvaranja. Mati je umjetnik“ (97).

Matoša odlikuje čudovita asocijacija idej; zato nameče v enem hipu vso silo avtorjev ali krajev ali časov; zato pa je tudi silno izviren v originalnih in drastičnih primerah. Svobodno kombinira njegova fantazija. Evo nekoliko primer iz „Pečalbe“:

„Našao sem pod krevetom stare kože od slanine, već načete tujim zubima, koju sam kao Njemačka Poljsku žvakao i žvakao . . .“ (14).

„Hotelski gazda dodje poput Trublje Posljednjeg Suda, prijeteći mi, da će me ovako u negližeju na ulicu baciti“ (15).

„Velegradovi — kao kraste na zdravoj koži“ (55).

„Usta joj južnjačka, strastna i široka kao Kotorska („Bocca“) ali neslanija“ (139).

„Roba za izvoz poput Sardouove drame ili Gambettinog klerikalizma“ (131).

Kadar se pred koncertom uglašujuje glasbila, je to „anarhijska konverzacija instrumenata“ (140).

„Babetina oglasi se s mimikom Majke Jugo- vića u konverzaciji s kosovskim gavranom“ (57).

„Premda sem nervozan, premda igram šah loše kao Napoleon, mahnit sam šahista“ (61).

„Zasukala kasirica bijele rukave i kada pucaju šampanjci, traži okom ranjenog Orlovića Pavla, da mu ljute vida rane“ (63).

„Jadransko more primi suze grofa Ferdinanda i pućanke Mimice. Zato jo more slano i miriše kao konzervirane sardine“ (64).

„Drugi kao iz puške pohitiše napolje“ (67).

„Kroz dim kafanski gledam život, kako teče i teče, juri i juri proračunanošću lokomotive, kuž-

nošću kloake, harmonijom planetarnog sistema i tromošću hrvatskog indolentnog filistra" (71).

„Medju savremenicih bijaše (Fijan) kao divan sonet medju vijestima i novinskim oglasima" (122).

„Duša mi je stisnuta kao dinamit u bombi" (27).

„Na samotnim šetnjama dobivate maturantske duše" (33).

O ljubici kralja Leopolda pravi, da je „pozlačen okvir okoli kompromitovane starosti kralja Leopolda" (137).

„Kuropatkin ne pravi dugove i stihove kao Cezar i ne vuče svoje grenadire za brkove kao Napoleon" (157).

Elegantni zamorec odgovori svoji pariški častilki s „črnim, ekvatorskim, piramidskim, krokodilskim naglaskom" (139).

Takih moćnih izrazov, ki jim komaj vidimo na dno, je pri Matošu već. Dosadna mu je gospodična, ki se dela zanimivo s svojo „čtetve-rooglato vnanjostjo" (141). Rousseau mu beleži bedastoče „filantropskega mizantropa" (13). Zdravnik, „zaklet neprijatelj abnormalnosti", konstatira na njem „manijo megalomanije" (57).

Oprečnosti in ekstreme znaša v eno vrsto in s tem ene ali nekaj diskreditira. To čutiš, če čitaš, da je zagrebški Grič mesto „Zlatarovega Zlata", julijskih žrtev (1845 ustreljenih več narodnjakov!), probujene ustavnosti Trojedne kraljevine in nagačenih sov v prirodoslovnem muzeju (48), ali če imenuje našo dobo „vek krojačev, grbavih profesorjev in vatiranih vadlov" (138). V mehko, bistro, mlačno vodo stopa divna, bela, naga žena: „Od nje zadrhti list, voda in zaneseni človek penzionirec" (60). — „Kuropatkin je dosele pokazivao hladnokrvnost slona ili stoika" (159). Kakor čutimo, nam bije že satura vmes, še več, sarkazem.

Fantazija o pomladanskem cvetju konča z opombo: „Ne mogući u Gračane, idimo k Jaegerhornu, jer je i Salvator (pivo) proljetni opojni cvijetak" (40).

„(Iz kavane zagrebačke) buljiš na ulicu u kišu i u ista poznata lica, na kojima čitaš vječno jedno te isto s prekrasnom nadom, da ćeš se i na Mirogoju (pokopališću) u njihovom društvu jamačno dosadivati" (46).

„Po lijepom ovom kišovitom vremenu krenuh na dalek put, na naučno putovanje —" (54).

„Svoje truplo zaviještam Akademiji, kada ga već ne prima za života medju besmrtnih svoje" (69).

„Vaša ljubavnica, vaša stara Beatrice ili Laura je žena kakvog blagajnika ili svinjarskog trgovca" (96).

„U nevoljama znao sam biti u Louvru cicerone barbarima iz cijele kulturne Evrope" (?).

„Strah Božji je, Gospodo moja, jedini, kojega imam čast poznavati" (66) pravi laži-junak plašljivac.

„I veliki Pascal je zacijelo osjećao u sebi nešto kuropatkinsko, jer veli: „Borba je ono, što volimo, a ne pobjeda" (159).

„Novac je, priznajem, ugodna stvar, najidealnija, kada ga nemaš" (131).

„Jednog trbušastog dobričinu je dugo varao kućni prijatelj s ženom (a ne s sobaricom, što se također dešava)" (158).

„Moja djevojka me čeka, da (iz zatvora) izađem i da se s njom ubijem (ili priča, da me nema čast poznavati)" (28).

Matoš sedi v kavarni in vrši velik in neizmeren posel: giblje se namreč okoli solnca (71). Divno prikazan položaj. A več nego humorja je pri Matošu sarkazma, ki lahko preide v persiflažo. Pač so mu uspeli tudi silno smešni položaji, a kadar je prijel koga z besedami in duhovitimi obrati, to ni bil več humor, ampak oster sarkazem.

Naravno. Zakaj Matoš je bil kritik sveta in napadajoča narava. Taki ljudje pa postanejo sarkasti, kadar so pasivne nature humoristi.

Matoš je sicer mnogo zabavljaj, a bil je vendar kulturni optimist, t. j., veroval je v kulturo; zakaj bil je energična duša (155), pač ne Hamletovec (175).

Matoš je bil v temeljih svoje duše lirski razpoložen, a veselje do akcije (volja) mu ni dala mira, da bi svojo dušo zbral v čisto lirske pojave. Vsled tega je s svojo liriko zašel v politične dnevniške in pisal tu spise, ki so na pol pesmi, na pol kulturno politični programi: pesnik-novinar.

Grabi! je po dogodkih dneva — ali pa so ti dogodki grabili njega — a težko je, minljivim konkretnostim v člankih posneti njih večnost in s tem dati člankom trajno vrednost. Sodobniki jih čitajo morda z naslodo, a pozneje izgube svojo umljivost in s tem tudi vabljivost ter „ne delu-

jejo stalno kot nova vrednost v drugih, v narodu svojem" (182). Matoš se je tega tudi zavedal ter sam rekel: „Tragično je, biti umetnik in morati živeti od peresa“.

V svojem bistvu je bil silno subjektiven, a v to svojo subjektivnost je zasadil silno cvetja cele Evrope, ki pa, ker je zemlja bila — pretrmasta in svoje glava, ni moglo prav zrasti z njo v novo krepko rast. Silno pesnikov in pisateljev je preužil Matoš, operira z njih imeni tako, da čitatelj zastaja, a operira s temi imeni baš zato, ker se še zaveda, da tako misli ta ali oni mož, ker misli še niso povsem njegove, Matoševe. Sploh je Matoš duh vnane asocijacije dušnih predstav, a ta je silno bujna.

Ne more se reči, da je njegovo mišljenje globoko, a brzo je in naglo skače sem ter tja, tako da nikjer nisi varen, najsi si tudi močan — in pa obsežno je njegovo obzorje. Po tem se Matoš ugodno razločuje od večine naših pisateljev in kritikov, ki se vsi vrste le po slovansko-nemških mejah. In v središču njegovega obzora ni Nemštvo, ampak Francija. Take francoske kulture pri nas Slovencih ni nič, pri Hrvatih je je nekoliko, a tem več je najdeš, čim dalje greš proti Carigradu.

Eno pa ima Matoš z nami vsemi, zapadnjak je! Ne bom se motil, če trdim, da jezika Dostojevskega ni čital, niti Mickiewiczevega. Matoš se s trdom ne uče jezikov dežel in narodov, kjer niso bivali, tako da bi šlo učenje od sebe: „Grci niso biftali tujih jezika,“ pravi njegova Isadora Duncan.

Vdan svojemu vsakokratnemu predmetu, je trdil trditve po hipni potrebi in po hipnem razpoloženju. Zato pa si v nekih načelnih stvareh, ki jih moreš rešiti le, če si mnogo slučajev primerjal in pretehtal, često nasprotuje — kakor vsak pravi lirik!

Bil je Matoš vsestranski umetniška narava, — zato tudi prijatelj narave, ali obratno? — a zdi se mi, da je ipak v flanimanju preveč zrl jedro umetnosti. Da, on je flanimiral i z duhom i s telesom, a baš zato ni našel prave koncentracije, ki bi sto in sto dojmov flanerskega postopanja združila v harmonične enote. Matoš se ni umiril; zato nam je ostavil le „barvaste črepinje“. Ko bi ne bil umrl tako mlad, bi se morda o njem tudi po njegovi smrti moglo reči: „Datum njegove smrti je neznan“ — ker bi bil med mrtveci, ki so večno živi.

Slovenci Matoša nimamo.

V lastni krvi.

Očetu.

Joj, pod cipresami zijajo črne jame
kot samogoltnih ust pričakovanje
in v žrelo nenasitno vsaka vzame
vse, kar v človeških vrstah smrt požanje.

Jaz gledal sem, ko v eno so po vrvi
spustili krsto mojega očeta,
in srce moje — pesem neizpeta —
je zaječalo v svoji lastni krvi...

Janko Samec.

Tvoje roke.

O te tvoje dobre róke! Ko perotnice
črne svoje zgrne temna noč,
jih iščem kakor slepec tipajoč.

Da vso zahvalo mojo bi imele,
bi se dotaknil jih, ko mučenice
svete rok, ker vem, da so vse tibe
sólze tvoje, misli in vse vzdihe
bridke, zame, zame nase vzele.

Flojzij Gradnik.

Kuhinja pri Kraljici Gosji Nožici.

Spisal Anatole France. — Prevel Oton Župančič.

(Dalje.)

Govoriva o vas, gospodična Katarina,“ sem rekel naposled. „Vi ste zelo lepi in velika škoda, da ljubite kapucine. Kajti generalne najemnike vam moram že spregledati.“

„O,“ je rekla, „nikar mi ne očitajte brata Angela. Njega imam samo zaradi svojega izveščanja, in če bi šlo za tekmeča gospodu de la Guéritaude, bi si pač izbrala . . .“

„Bi si izbrali?“

„Nikar me ne izprašujte, gospod Jakop. Vi ste nehvaležnež. Saj vendar veste, da sem vas od nekdanj odlikovala. A vi se niste zmenili za to.“

„Nasprotno, jaz sem bil zmeraj občutljiv za vaše norčevanje, gospodična Katarina. Sramotili ste me, ker nisem imel brade. Večkrat ste mi rekli, da sem precej preprost.“

„Saj je bilo res, gospod Jakop, in še bolj res, nego ste sami mislili. Da niste uganili, kako sem vas imela rada!“

„In zakaj, Katarina, ste bili tako lepi, da sem se vas kar bal? Še pogledati se vas nisem drznil. In potem sem nekega dne prav dobro zapazil, da ste bili name resno jezni.“

„Imela sem vzrok za to, gospod Jakop. Ko ste pa imeli rajši tisto Savojsko v ruti, ta izvržek šenklaškega pristana.“

„Ali, verujte mi, Katarina, da to ni bilo iz nagnjenja, nego samo, ker je s krepkimi sredstvi premogla mojo bojazljivost.“

„Ah, prijatelj moj, verujte meni, ki sem starejša od vas: bojazljivost je velik greh zoper ljubezen. Toda, ali niste videli, da je imela ta beračica preluknjane nogavice in da ima spodnja krila pol vatla visoko z blatom obrobljena?“

„Videl, Katarina.“

„Ali niste videli, Jakop, da je bila zanemarljena, ali recimo bolj prav: nemarna.“

„Videl, Katarina.“

„Pa kako to, da ste ljubili to savojsko candro, vi s svojo belo poltjo in svojim finim vedenjem?“

„Sam ne razumem tega, Katarina. Moja domišljija je morala biti tisti čas napolnjena z vami. In ker mi je edino vaša slika dajala pogum in moč, katero mi danes očitajte, premislite, Katarina, moj zanos, če bi bil stiskal vas v svoje roke, vas samo ali samo deklet, ki bi vam bilo podobno. Zakaj ljubil sem vas neskončno.“

Prijela me je za roke in je vzdihnila. Jaz sem povzel besedo z otožnim glasom:

„Res, ljubil sem vas, Katarina, in še sedaj bi vas ljubil, ko bi ne bilo tega priskutnega meniha.“

Ona je zakričala:

„Kakšno sumničenje! Žalite me. To je blaznost.“

„Torej ne ljubite tega kapucina?“

„Fej!“

Ker se mi ni zdelo posebno primerno, da bi jo glede tega preveč navijal, sem jo prijel za pas; objela sva se, ustnice so se nama srečale, in čutil sem, kako se mi topi vse telo v nasladi.

Po trenutku mehke omamljenosti se me je oprostila; lica so ji bila nadahnjena, oko rosno, ustnice napol odprte. Tisti dan sem spoznal, kako žensko olepša in okiti poljub, ki ga pritisneš na njena usta. Od mojega so se razcvela Katarini lica v najnežnejše rože, in modri cvet njenih oči se je omočil z bleskotno roso.

„Vi ste otrok,“ mi je rekla, popravlja svoje čepico. „Pojdite! Sedaj ne smete niti minute več odlašati. Gospod de la Guéritaude pride vsak čas. Ljubi me tako nestrpno, da prehiteva uro, določeno za sestanek.“

In ko je čitala na mojem obrazu nejevoljo, ki me je radi tega prijela, je povzela z milobno živahnostjo:

„Ampak poslušajte me, Jakop: vsak večer ob devetih gre domov k svoji ženi, ki je postala ujedljiva, ker njena starost ne prenese več njegovih nezvestob, odkar mu jih ne more več vračati, in je zato tudi strašansko ljubosumna. Pri-

dite nocoj ob pol desetih. Sprejela vas bom. Moja hiša je na oglu dovozne ceste. Spoznali jo boste po tem, da ima po troje oken v vsakem nadstropju, in po balkonu, ki je ovešen z rožami. Na svidenje drevi!“

Odrinila me je z božajočo kretnjo, s katero je izdala obžalovanje, da me ne sme pridržati, nato je s prstom na ustih še zamrmrala:

„Drevi!“

* * *

Ne vem, kako mi je bilo mogoče iztrgati se Katarini iz rok. Gotovo pa je, da sem se, ko sem skočil iz kočije, skoraj zaletel v gospoda Astaraca, čigar visoka postava je bila vsajena kraj ceste kakor drevo. Uljudno sem ga pozdravil in mu hlinil začudenje nad tako srečnim slučajem.

„Slučaj,“ mi je dejal, „se krči sorazmerno kakor raste spoznanje: zame ga ni. Jaz sem vedel, sin moj, da vas moram tukaj srečati. Treba se mi je z vami pogovoriti, kar sem vse predolgo odlašal. Pojdiva, če vam je drago, in poiščiva samoto in tišino, ki jo zahteva moj govor. Nič ne delajte skrbnega obraza. Skrivnosti, ki vam jih kanim razodeti, so vzvišene, toda ljubke.“

Po teh besedah me je peljal za Seno, do Labodjega otoka, ki se je dvigal sredi reke kakor listnata ladja. Tamkaj je namignil prevozniku, čigar brod naju je prepeljal na zeleni otok, kamor hodi samo nekaj dosluženih vojakov, ki se tam o lepih dneh igrajo s krogli in pijo pivo. Noč je prižigala svoje prve zvezde na nebu, in v travi so se oglašale žuželke. Otok je bil zapuščen. Gospod Astarac je sedel na leseno klop, na svetlem koncu orehove aleje me je povabil, naj sedem poleg njega in mi je govoril s temi le besedami:

„Tri vrste ljudje so, sin moj, katerim mora filozof svoje tajnosti prikrivati. Knezom, ker bi bilo neprevidno, večati njihovo oblast; častihlepnežem, katerih neusmiljenemu duhu ne smemo dajati orožja, in razvratnikom, ki bi našli v skrivni znanosti sredstva, da bi stregli svojim zlim poželenjem. Lahko pa se razodenem vam, ki niste niti razvratnik, zakaj zablude, v kateri bi bili prejle skoraj pali tistemu dekletu v naročje, sploh ne upoštevam, niti častihlepnež, ker ste v svojem dosedanem življenju zadovoljno vrteli očetovski razenji. Zatorej vam lahko brez strahu razkrijem tajne zakone vesoljstva.“

Nikar ne mislite, da je življenje omejeno na ozke pogoje, v katerih se javlja očem navadnega človeka. Kadar vaši teologi in filozofi uče, da je stvarstvu predmet in cilj človek, sklepajo kakor versailleske ali tuilerijske stonoge, ki so prepričane, da je vlaga po kletih zanje, in da se po drugih prostorih palače sploh ne da prebivati. Svetovni sestav, katerega je učil v preteklem stoletju kanonik Kopernik po Aristarhu s Samosa in po pitagorejskih filozofih, vam je nedvomno znan, ker so že narejeni iz njega posnetki za male šolarčke in dijalogi za mestne klepetulje. Pri meni ste videli stroj, ki ga s pomočjo urnega kolesja popolnoma ponazarja.

Dvignite oči, sin moj, in pogledjte nad svojo glavo Davidov voz, ki ga vleče Mizar s svojima slavnima tovarišema, in ki se suče okrog tečaja; Arcturus, Vega v Liri, Devičin Klas, Arijadnina Krona in njen mični biser — to so solnca. En sam pogled po svetu vam jasno priča, da je vesoljno stvarstvo delo ognja, in da se mora življenje pod svojimi najlepšimi oblikami hraniti s plameni.

In kaj so planetje? Blatnate kaplje, malo nesnage in plesni. Opazujte vzvišeni kor zvezd, zborovanje solnc. Enake so našemu solncu ali pa ga prekašajo po veličini in moči, in kadar vam, kako jasno zimsko noč, pokažem s svojim daljnogledom Sirija, vam bodo omamljene oči in duša od njega.

Ali zares verjamete, da so Sirij, Altair, Regulus, Aldebaran, sploh vsa ta solnca, da so samo svetila? Ali mislite, da ta stari Febus, ki lije neprenehoma v prostranstva, po katerih plavamo, svoje prekomerno obile toplotne in svetlobne valove, nima druge naloge nego razsvetljevati zemljo in par drugih nevidnih in ničvrednih planetov? Kakšna sveča! Milijonkrat večja od hiše!

Najprej sem vam moral predočiti predstavo, da je vesoljstvo sestavljeno iz solnc, in da so planeti, ki jih nahajamo v njem, še manj negotoli goli nič. Toda slutim, da imate pripravljen ugovor, in nanj vam hočem nemudoma odgovoriti. Solnca, mi hočete reči, v teku stoletij ugašajo, in se izpreminjajo tudi v blato. — Nikdar nikoli! vam odgovorim na to; zakaj netijo se s kometi, katere privlačujejo in ki padajo vanja. To je kompasnica istinitega življenja. Planetje in ta zemlja, kjer živimo mi, so samo bivališča ličinkam. S temi resnicami vas je bilo treba najprej prešiniti.

Sedaj, ko razumete, sin moj, da je ogenj najodličnejši element, boste bolje razumeli, kar vam hočem povedati sedaj; in to je pomembnejše od vsega, česar ste se naučili doslej in celo od vsega, kar so kedaj poznali Erazem, Turneby in Scaliger. Teologov kakor Quesnel ali Bossuet niti ne omenim, ker so, med nama, izmeček človeškega duha, in nimajo dosti več razuma od gardnih stotnikov. Kar nič se ne pomišljajmo, in prezirajmo te možgane, enake po vsebini in obliki kraljičkovim jajcem, ter preidimo od njih neutegoma k predmetu mojega govora. Dočim bitja, ustvarjena iz prsti, nikakor ne prekoračijo neke stopnje popolnosti, katero sta po lepoti oblike dosegla Antinous in gospa de Parabère, in do katere sva po zmožnosti spoznanja dospela edino Demokrit in jaz, uživajo bitja, iz ognja ustvarjena, modrost in umnost, katerih obsežnost pojmimi je nam nemogoče.

Taka je, sin moj, narava slavnih sinov solnčevih: vsemirske zakone poznajo, kakor poznamo mi šahovska pravila, in toki zvezd po nebu jih ne vznemirjajo nič drugače, kakor ne moti nas hod kralja, stolpa in tekača po šahovi deski. Ti Geniji ustvarjajo svetove po tistih delih vesoljnega prostora, koder jih še ni, in jih urejajo po svoji volji. To jih odvrta za trenotek od njihovega velikega opravila, namreč, da se med seboj spajajo v neizrekljivi ljubezni. Včeraj sem naravnal svoj daljnogled proti znamenju Device in sem zagledal v njem daljni vrtinec luči. Brezdvomno, sin moj, je to še neizoblikovan tvor katerega teh ognjenih bitij.

Pravzaprav vesoljstvo nima drugega izvora. Nikar da bi bilo učinek enotne volje, je rezultat vzvišenih domislic velikega števila Genijev, ki so se zabavali s tem, da so ga obdelovali vsakteri ob svojem času in vsakteri od svoje strani. V tem tiči razlaga za njega raznolikost, veličanstvenost in nepopolnost. Zakaj sila in bistroidnost teh Genijev, bodisi še tako neskončna, ima vendarle svoje meje. Varal bi vas, ko bi vam rekel, da more človek, pa magari filosof in mag, ž njimi zaupno občevati. Meni se ni pojavil niti eden od njih, in vse, kar vam govorim o njih, mi je znano samo po sklepanju in pripovedovanju. In čeprav je njih eksistenca gotova, bi šel predalet, če bi vam hotel opisati njih navade in njih značaj. Človek si mora priznati, ako česa ne ve, in jaz se ponašam s tem, da ne trdim drugega nego natančno opazovana dejstva. Prepustimo torej te

Genije, ali bolje Demiurge, njihovi daljni slavi in preidimo k blestečim bitjem, ki se nas bolj tičejo. In tukaj, sin moj, morate napeti ušesa.

Če sem se dal pravkar, ko sem vam govoril o planetih, zavesti čustvu prezira, je bilo to zato, ker sem imel pred očmi samo trdno površje in skorjo teh malih kroglic ali vrtavk, in živali, ki po nji klaverno lazijo. Govoril bi bil v vse drugačnem tonu, da je takrat moj duh objel s planeti vred tudi zrak in sopare, ki jih obkrožajo. Zakaj zrak je element, ki stoji po plemenitosti samo za ognjem, iz česar sledi, da je cena in odličnost planetov v zraku, s katerim so obliti. Ti oblaki, te mehke soparice, ti dihi, te jasnine, ti sinji valovi, ti gibljivi škrlatni in zlati otoki, ki se izprehajajo nad našimi glavami, so bivališča oboževanja vrednim ljudstvom. Pravimo jim Silfi in Salamandre. To so neskočno ljubka in lepa bitja. Mogoče in dovoljeno nam je, sklepati ž njimi zveze, katerih slasti so nepojmljive. Salamandre so take, da je vpričo njih najlepša dvorjanka ali meščanka odurna babura. Filozofom se rade volje udajajo. Gotovo so vam pravili o čudu, ki je spremljalo Descartesa na njegovih potovanjih. Nekateri so govorili, da je to njegova nezakonska hči, ki jo je vodil povsod s seboj; drugi so domnevali, da je avtomat, ki si ga je napravil z neposnemljivo umetnostjo. V resnici pa je bila Salamandra, ki si jo je bil izbral ta pametni mož za svojo prijateljico. Nikdar se ni od nje ločil. Ko se je nekoč prevažal čez nizozemsko morje, jo je vzel na krov, zaprto v skrinjo iz dragocenega lesa, znotraj s saténom prevlečeno. Oblika te skrinje in opreznost, s katero jo je Descart čuval, sta obrnila nase pozornost kapitanovo; in ko je filozof zadremal, je kapitan odveznil pokrov in je odkril Salamandro. Nevedni teleban si je domišljal, da je ta čudežna stvar hudičevo delo. Iz strahu jo je vrgel v morje. Pa saj si pač mislite, da lepota ni utonila in da ji je bilo lahko priti zopet k svojemu dobremu prijatelju gospodu Descartesu. Ostala mu je zvesta, dokler je živel, po njegovi smrti pa je ostavila to zemljo in se ni več vrnila.

Navedel sem vam ta primer izmed množine drugih, da spoznate ljubezen filozofov in Salamander. Ta ljubezen je prevzvišena, da bi se morala vklepati v pogodbe; in priznali boste, da smešne priprave, ki jih prirejajo pri ženitninah, ne bi bile tem zvezam primerne. Ta bi bila res lepa, da bi vtikala notar z lasuljo in debel žup-

nik svoj nos vmes! Ti ljudje so samo za to, da podpisujejo navadno združitev moža z ženo. Poroke Salamander s filozofi imajo vse slavnije priče. Zračna ljudstva jih praznujejo na ladjah, ki jih ženo lahni dihi, da drče, kljune ovenčane z rožami, ob zvokih harp, po nevidnih valovih. A nikar ne mislite, da te zaveze ne drže in da se z lahkoto kršijo, ker niso vpisane v umazan register v zanikernem žagrežu. Za poroke so jim duhovi, ki zigravajo po oblakih, iz katerih skače blisk in bije strela. To so odkritja, sin moj, ki vam bodo še koristila, zakaj po zanesljivih znamenjih sem spoznal, da ste določeni za Salamandersko posteljo."

"Ojoj, gospod," sem vzkliknil, "ta usoda me plaši, in jaz imam do malega toliko pomiselkov kakor tisti nizozemski kapitan, ki je vrgel v morje ljubo prijateljico gospoda Descartesa. Ne morem se ubraniti njegovih misli, da so te zračne ženske demoni. Bal bi se, da ne pogubim ž njo svoje duše, zakaj navsezadnje so te ženitve zoper naturo in v nasprotstvu z božjim zakonom. Zakaj ni tukaj gospoda Jeronima Coignarda, mojega dobrega učitelja, da bi vam to dopovedal. Zatrdno sem prepričan, da bi me podkrepil z dobrimi dokazi proti nasladam vaših Salamander in proti vaši zgovornosti, gospod."

"Abbé Coignard," je povzel gospod Astarac, "je občudovanja vreden v prevajanju iz grščine. Samo od njegovih knjig ga ne smeš potegniti. Filozofije nima niti trohe. Kar se vas tiče, sin moj, vi umujete slabo, primerno svoji nevednosti, in šibkost vaših razlogov me boli. Te združitve, pravite, so zoper naturo. Kaj veste vi o tem? In s kakšnimi sredstvi bi bili prišli do spoznanja? Kako je mogoče razločevati, kaj je naravno, kaj ne? Ali zadosti poznamo vesoljno Izido, da bi razbrali, kaj ž njo soglaša in kaj ji nasprotuje? Pa govorimo pravilneje: nič ji ne nasprotuje in vse soglaša ž njo, ker ni ničesar, kar se ne bi vplelo v igro njenih organov in ne sledilo neštevilnim zgibom njenega telesa. Odkod naj bi prišli, prosim vas, sovražniki, da bi jo uvredili? Nič ne deluje niti zoper njo niti izven nje, in sile, ki jo navidezno pobijajo, so samo premiki njenega lastnega življenja."

Samo ničevdci se čutijo dovolj sposobne, da določajo, je-li katero dejanje naravno ali ne. A vstopimo za trenotek v njihovo namišljenost in v njihove predsodke in priznajmo navidez, da je mogoče zakriviti zopernaturna dejanja. Ali bodo

ta dejanja zategadelj slaba in obsoje vredna? V tem pogledu se držim mnenja navadnih moralistov, ki prikazujejo čednost kot nadsiljevanje prirodnih nagonov, kot delovanje proti nagnenjem, ki jih nosimo v sebi, z eno besedo kot borbo proti prvotnemu človeku. Po njih lastnem priznanju je čednost zopernaturna, in torej ne morejo obsoditi kakoršnegakoli dejanja zavoljo tega, kar ima skupnega s čednostjo.

Napravil sem ta ovinek, sin moj, da bi vam predočil vso klaverno ničevost vaših razlogov. Žalil bi vas, ko bi mislil, da vam je ostalo še kaj sumnje o nedolžnosti poltnega občevanja, ki ga imajo lahko ljudje s Salamandrami. Izvedite torej sedaj, da teh ženitev cerkvena postava nikakor ne prepoveduje, da jih marveč ta postava z izključitvijo vseh drugih ukazuje. Za to vam takoj navedem nekaj dokazov."

Prenehal je, potegnil je iz žepa tobačnico ter si je vsul v nos ščepčec tobaka.

Bila je trda noč. Luna je lila na reko svojo mehko svetlobo, ki je trepetala v vodi z odsevom od svetilk. Preletavanje mušic enodnevnica naju je ovijalo s svojimi lahnimi vrtinci. Ostri glasovi žuželk so vstajali v tišino veseljstva. Tak milina se je spuščala od neba, da je bilo, kakor da se meša mleko v zvezdni lesket.

Gospod Astarac je povzel tako-le:

"Biblija, sin moj, in zlasti bukve Mojzesove, vsebuje velike in koristne resnice. To mnenje je videti absurdno in nespametno vpričo tega, kako so obdelovali teologi to, kar imenujejo sveto pismo, in iz česar so naredili s svojimi komentarji, razlagami in razmišljanji priročno knjigo zmot, biblioteko absurdnosti, skladišče abotnosti, kabinet laži, galerijo neumnosti, licej nevednosti, muzej neokretnosti in z eno besedo ropotarno človeške zabitosti in zlobe. Zapomnite si, sin moj, da je bilo to spočetka svetišče polno nebeške svetlobe."

Jaz sem bil tolikanj srečen, da sem jo postavil v njen prvotni sijaj. In resnici na ljubo moram izjaviti, da mi je zelo pomagal Mozajid s svojim znanjem hebrejskega jezika in abecede. A ne izgubiva iz vidika svojega pglavitnega predmeta. Najprej vam je treba vedeti, da govori Biblija v prisposodobah; in glavna pomota teologov je ta, da so sprejemali doslovno, kar se mora umeti kot simbol. To resnico imejte na umu pri vsem mojem nadaljnjem govoru."

Ko je Demiurg, ki ga imenujejo Jehova in ki ima še mnogo drugih imen, ker nanašajo nanj splošno vse nazive, izražajoče kakovost ali količino, ko je — ne pravim: ustvaril svet, zakaj s tem bi izrekel nezmisljenost — nego uredil majhno pokrajino v vsemirju ter jo pripravil Adamu in Evi v bivališče, so živela v prostoru bistroumna bitja, ki jih ni naredil Jehova, ker za to niti sposoben ni bil. Ta bitja so bila stvorila več drugih Demiurgov, starejših in spretnjših od njega. Njegova umetnost ni presegala umetnosti izvrstnega lončarja, ki zna gnesti iz ila bitja v podobi lonca, prav kakoršna smo mi. Tega ne govorim o njem zato, da bi ga v nič deval, zakaj tako delo še vedno presega človeške sile.

Toda moral sem pač poudariti nižji značaj sedemdnednega dela. Jehova je delal, ne v ognju, ki edini rodi vzorne umotvore življenja, temveč v blatu, kjer je mogel izvršiti samo dela domisljivega keramika. Mi nismo nič drugega, sin moj, nego oduševljena lončenina. Ne moremo pa Jehovi očitati, da se je slepil glede lastnosti svojega dela. Če se mu je zdelo dobro prvi trenotek in v gorečnosti njegovega ustvarjanja, je hitro nato svojo zmoto spoznal, in Biblija je polna izrazov njegovega nezadovoljstva, ki je mnogokdaj priklopelo do slabe volje in včasih do srda. Nikdar se niso nobenemu umetniku lastni proizvodi tako pristudili in uprli. Mislil jih je uničiti, in v resnici jih je po večini potopil. Ta potop, čigar spomin so ohranili Judje, Grki in Kitajci, je prizadel zadnje razočaranje nesrečnemu Demiurgu, ki je kmalu uvidel brezplodnost in smešnost take srboritosti ter klonil z duhom in padel v malomarnost, katere napredovanje ni prenehalo izza Noeta do današnjih dni, ko je prišla do skrajnosti. Toda vidim, da sem zašel predač naprej. To je neprilčno pri teh obširnih predmetih, da jih ne moreš omejiti. Naš duh, kadar se vrže vanje, je podoben sinovom solnca, ki skočijo z enim samim zaletom iz enega vesoljstva v drugo.

Vrniva se v zemeljski raj, kamor je bil Demiurg postavil dvoje posod svojeročnega izdelka, Adama in Evo. Tam nista živela sama med živalmi in rastlinami. Zračni duhovi, ki so jih bili ustvarili Demiurgi-ognjenci, so pluli nad njima ter ju gledali z radovednostjo, pomešano s simpatijo in usmiljenjem. Jehova je to že vnaprej videl. Kar povejmo njemu v pohvalo: računal je na Genije ognja, katere poslej lahko imenujemo ž njih pravimi imeni, na Elfe in Salamandre, v

izboljšanje in spolnjenje svojih lončenih podob. Dejal si je v svoji previdnosti: „Mojemu Adamu in moji Evi, ki sta neprozorna in zabita v il, nedostaje zraka in luči. Nisem jima mogel dati kril. A če se bosta združevala z Elfi in Salamandrami, ustvarjenimi po mogočnejšem in bistroumnejšem Demiurgu od mene, bosta rodila otroke, ki bodo izhajali enako iz svetlobnega plamena kakor iz lončenega rodu, in ki bodo imeli še svetlejšo deco, nego so sami, dokler ne bo naposled njih potomstvo v lepoti skoraj enako sinovom in hčeram zraka in ognja.

In resnično ni ničesar opustil, da bi pritegnil na svojega Adama in na svojo Evo poglede Silfov in Salamander. Ženi je bil dal obliko amfore, s tako harmonijo upognjenih črt, ki bi že zadostovala, da bi mu priznali prvenstvo med geometri, in posrečilo se mu je izravnati okorno tvarino z veličastveno obliko. Adama je upodobil z manj božajočo, a krepkejšo roko, oblikujoč njegovo telo s takim redom, po tako dovršenih razmerjih, da sta ta redovitost in te mere, ko so ju pozneje Grki uporabljali v arhitekturi, tvorila vso lepoto njihovih svetišč.

Vidite torej, sin moj, kako se je Jehova potrudil po svojih močeh, da bi napravil svoje stvari vredne zračnih poljubov, katerih se je zanje nadejal. Ne bom posebno opozarjal, kako si je prizadeval, da bi bile te združitve plodne. Ekonomija spolov priča dovolj jasno o njegovi modrosti v tem oziru. In tako si je od konca pač smel čestitati na svoji zvižahnosti in spretnosti. Rekel sem, da so Silfi in Salamandre gledali Adama in Evo s tisto radovednostjo, s tisto simpatijo in ginjenostjo, ki so prve sestavine ljubezni. Približali so se jima in so se ujeli v umetelne mreže, ki jih je bil Jehova v ta namen razstavil in razpel po telesu in kar na trebuhu teh dveh amfor. Prvi mož in prva žena sta uživala par stoletij sladke objeme zračnih Genijev, ki so ju hranili v večni mladosti.

Taka je bila njih usoda, taka bi bila še sedaj naša. Zakaj sta morala roditelja človeškega rodu, utrujena teh visokih naslad, iskati grehotnih slasti drugi pri drugem? Pa kaj si hočete, sin moj, ugneten iz ila, ju je mikalo blato. Ah, spoznala sta se med seboj tako, kakor sta bila spoznala Genije.

To jima je bil Demiurg najodločneje prepovedal. Boječ se po pravici, da ne bi imela med seboj otrok, debelih kakor sama, prstenih

in težkih, jima je bil pod najostrejšimi kaznimi zabranil, bližati se drug drugemu. To je zmisel Evinih besed: „Od sadu drevesa sredi raja nama je Bog prepovedal jesti in se ga dotakniti, ker bi sicer morala umreti.“ Saj pač razumete, sin moj, da jabolko, ki je mikalo nesrečno Evo, ni bilo sad z jablane, in da je to alegorija, katere pomen sem vam razodel. Čeprav nepopoln in včasih nagle jeze in muhast, je bil Jehova preveč razumen Demiurg, da bi se bil jezil zavoľjo jabolka ali granatnice. Človek bi moral biti škof ali kapucin, da bi vzdrževal tako nespametne izmišljotine. In da je bilo jabolko to, kar sem jaz rekel, nam dokazuje, da je Evo doletela kazen primerna njenemu prestopku. Ni ji rekel: „V bolečinah boš prebavljala,“ marveč: „Rodila boš v bolečinah.“ In v kakšno zvezo, prosim vas, je mogoče spraviti jabolko s težkim porodom? Nasprotno pa je kazen naravnost prikladna, če je bil greh tak, kakor sem ga vam pokazal jaz.

Taka, sin moj, je pravilna razlaga izvirnega greha. Uči vas, da je vaša dolžnost, ogibati se žensk. Nagnenje, ki vas vleče k njim, je pogubno. Vsi otroci, ki se rode po tem potu, so slaboumni in kilavi . . .“

„Ampak, gospod,“ sem vzkliknil osupel, „ali jih je mogoče roditi po drugem potu?“

„K sreči se jih rodi,“ mi je odgovoril, „veliko število iz združitev ljudi z zračnimi Geniji. In tisti so bistroumni in lepi. Tako so se narodili giganti, o katerih govorita Heziod in Mojzes. Tako se je rodil Pitagora, kateremu je Salamandra, njegova mati, iz posebne ljubezni naklonila zlato stegno. Tako so se rodili Aleksander Veliki, ki je bil baje sin Olimpije in kače, Scipijon Afričan, Aristomen iz Mesenije, Julij Cezar, Porfirij, cesar Julijan, ki je nanovo uvedel češčenje ognja, odpravljeno po Konstantinu Odpadniku, Merlin Copernik, sin Silfa in nune, hčere Karola Velikega, sveti Tomaž Akvinski, Paracelzus in v novejših časih gospod Van Helmont.“

Obljubil sem gospodu Astaracu, ko je stvar taka, da se ponudim v prijateljstvo Salamandri, če bi se našla katera tako uslužna, da bi me marala. Zagotavljal mi je, da jih bom srečal nikar ene, temveč dvajset, trideset, da bom v zadregi, katero si naj izberem. In manj iz želje, poizkusiti pustolovščino, nego da bi njemu ustregel, sem vprašal filozofa, kako bi bilo mogoče stopiti v zvezo s temi zračnimi osebami.

„Nič lažjega,“ mi je odgovoril. „Zadošča steklena krogla, katere rabo vam bom razložil. Doma imam precej teh krogel, in kmalu vam bom dal v svoji sobi vsa potrebna pojasnila. A za danes dovolj tega.“

Vstal je in je šel proti brodu, kjer naju je pričakoval brodnik zleknjen vznak in smrščeč proti luni. Ko sva pristala na drugem bregu, se je z živahnimi koraki oddaljil in je hitro izginil v noč.

* * *

Od tega dolgega razgovora mi je ostalo zmedeno čustvo, kakor da se mi je vse to sanjalo; podoba Katarinina mi je bila bolj telesna. Kljub vzvišenostim, ki sem jih pravkar poslušal, bi jo bil neznansko rad videl, čeprav nisem še niti večerjal. Ideje filozofove mi niso prodrle tako globoko v čute, da bi mi bile primrzile to brhko dekle. Odločil sem se, da hočem gnati svojo srečo pri ženskah do skrajnosti, predno se me polasti katera tistih lepih zračnih furij, ki ne marajo zemskih tekmovalk. Samo bal sem se, da se je Katarina ob tako pozni uri naveličala čakati me. Stekel sem ob reki, predirjal kraljevi most ter se vrgel v brodersko ulico. V eni minuti sem dospel do grenellske, kjer začujem vpitje, pomešano z žvenketom mečev. Hrup je prihajal od tiste hiše, ki mi jo je bila opisala Katarina. Tam na tlaku so se premikale sence in svetilke in glasovi so se razlegali:

„Jezus pomagaj! Umorili me bodo! . . . Dajte ga, kapucina! . . . Krepko! Zabodi ga! — Jezus Marija, pomagaj! — Poglejte no to kislico! Le po njem! Le po njem! Zabodi, capin, zabodi ga!“

Po hišah okrog so se odpirala okna in skozi nje so se pokazovale glave v nočnih čepicah.

Hipoma je prihrumela vsa ta zmeda in ves ta trušč mimo mene kakor lovska gonja, in prepoznal sem brata Angela, ki je tako naglo brisal, da so ga tolkle sandale po ritnicah, za njim pa so pritiskali trije veliki lakajski hudiči, oblečeni kakor švicarji, in so mu pikali kožo s svojimi špičastimi helebardami. Njih gospodar, čokat plemič zariplega obraza, jih je brez prestanka vzpodbujal z glasom in s kretnjami, kakor drastimo pse.

„Le krepko! Le krepko! Piči ga! To je žilava divjačina.“

Ko se mi je približal, sem mu dejal:

„Oh gospod, neusmiljeni ste.“

„Gospod,“ me je zavrnil, „vidim, da ta kapucin ni objemal vaše ljubice in da niste prese-
netili tiste-le gospe tam v naročju te smrdljive
živine. Človek se prilagodi njenemu davčnemu
najemniku, ker ve, kaj pristoji. Ali kapucina ni
mogoče prenesti. Premislite si tega nesramneža!“

In pokazal mi je Katarino, ki je stala v sa-
mi srajci med vrati, s solzami v očeh; razmršena
je vila roke, lepša nego kedaj, in mrmrala z ih-
tečim glasom, ki me je rezal v dušo:

„Nikar ga ne ubijte! To je brat Angelus,
frater!“

Obešenjaški lakaji so se vrnili in so pove-
dali, da so prenehali s svojim zasledovanjem,
ker so zapazili stražo; ali prej so še porinili
svoje osti za pol prsta globoko svetemu možu
v zadnjico. Nočne čepice so poizginile z oken,
ki so se zapirala, in med tem ko je mladi gos-
pod govoril s svojimi ljudmi, sem stopil jaz k

Katarini, kateri so se solze na licih že sušile v
ljubkih jamicah njenega nasmeška.

„Ubogi frater je otet,“ mi je dejala. „Am-
pak trepetala sem zanj. Moški so grozanski. Ka-
dar te ljubijo, ne marajo ničesar razumeti.“

„Katarina,“ sem ji rekel precej razdražen,
„ali mi niste samo zato rekli, naj pridem, da bi
bil priča prepiru vaših prijateljev? O, jaz nimam
pravice, da bi se mešal vanj.“

„Imeli bi jo, gospod Jakop,“ mi je rekla,
„imeli bi jo, samo, da ste hoteli.“

„Ampak,“ sem ji rekel še, „v vsem Parizu
je ni ženske, da bi se jih okoli nje več sukalo.
Tega mladega plemiča mi niti omenili niste.“

„Saj nanj tudi mislila nisem. Prišel je iz-
nenada.“

„In vas je presenetil z bratom Angelom.“

„Domišljaj si je, da vidi, česar ni bilo. To
vam je zaletel, ki mu je zaman pridigati pamet.“

(Dalje prihodnjič.)

Melita Rojic:
Študija.

Listek.

Grabowski Tadej Stanisław: „Sigmund Krasinjski v literaturah slovanskih (I. Zapadno Slovanstvo). Literarno - zgodovinska in bibliografska slika (Zygmunt Krasinjski v piśmiennictwach słowanskich). Kraków, G. Gebethner i spółka. 1914. Kot V. del „Skic in rozprawy iz literatur słowanskich. (Str. 231—363, torej 132 strani).

Mladi poljski znanstvenik Grabowski, lektor srbohrvaščine na univerzi v Krakovu, je k svojim dosedanjim študijam o slovanskih literaturah in njih medsebojnih odnošajih dodal še eno, ki je izšla, predno so mu svetovni dogodki potisnili (kakor se nam zdi) publicistično pero v roke. Takrat je napisal študijo o tretjem velikem poljskem pesniku XIX. stoletja, o Krasinjskem (1812—1859). Koliko je ta pesnik našel mesta pri Hrvatih-Srbih, pri Bolgarih in pri Rusih, o tem bo razpravljaval v drugem snopcu; v pričujočem se ozira na Čehe, Slovake, Lužičane in Slovence.

Med ostalimi Slovani najpopularnejši poljski pesnik Mickiewicz. Učil je Slované v prvi polovici 19. stoletja „domovino ljubiti, bojevati se, trpeti in žrtvovati se za njo“, bil je konspirator in emisar. Słowacki jih je učil pesniti, najfinejša čuvstva ljubavi, otožnosti, gneva, ironije, zadrege odevati v presijajno formo verzov. Težko in primeroma malo se je pa med Slovani udomil Krasinjski in še tam, kjer ga je najti, ni to uspeh cele literarne skupine, ampak le poedincev. Saj je Krasinjski še celo Poljakom malo pristopen, izvzemši njegovo „Nabožansko komedijo“.

Primeroma mnogo je Krasinjskega uvaževala češka književnost. Prevajal ga je že Čelakovský (1835). V letih 1856—1863 sta se z njim bavila romantika J. V. Frič in K. Sabina, a najtemeljitejše delo je na tem polju opravil pesnik Fr. Kvapil (1853), ki Čehom Krasinjskega ni odkril, ampak jim ga je dal. Kvapil je v osemdesetih letih v Parizu osebno občeval s poljskimi emigranti (n. pr. s pesnikom Asnykom) ter se na ta način temeljito uvedel v poljsko literaturo.

Grabowski ne podaja le prevodov iz Krasinjskega in študij o njem pri poedinih slovanskih narodih, ampak razkriva tudi — kakor je to storil že v študiji o poljskem romanticizmu pri ostalih slovanskih narodih — „vplive in sorodnosti“ Krasinjskega, t. j., išče n. pr. v češki literaturi sledove o vplivu, ki ga je imel Krasinjski na duha ali obliko češke poezije. Zaveda se pač, da so taki dokazi čisto na šibki osnovi; zato dodaja besedi „vpliv“ še besedo „sorodnost“. V duha poezije Krasinjskega se je povsem poglobil zlasti Kvapil; obema je skupna misel o „križanju“ mučeniškega (poljskega oziroma češkega) naroda, ki pa končno vstane iz prahu ponosen in prvi med vsemi.

Splošni se ni čuditi, če je Krasinjski in sploh poljski romanticizem odsinil zlasti v češki književnosti. Zakaj kakor poljski romantiki, so tudi Čehi (Hus, Komenský) sanjali o „kraljestvu božjem na zemlji“, ki ga prinese svetu njih narod.

Tudi Vrchlický je poleg mnogih drugih vplivov priznal vpliv Krasinjskega na sebe; ta vpliv je pa pri Vrchlickem bolj formalen nego vsebinski. Nekako vzporednost v pojmovanju Slovanstva je opaziti pri Krasinjskem in Svatopluku Čechu. Pri velikem obsegu literarnega dela Vrchlickega in Sv. Čeha ni bilo avtorju mogoče, poiskati v njih vse elemente, ki bi kazali sorodnost ali celo odvisnost mišljenja.

V lužiški in slovaški literaturi Krasinjskemu ni sledu. „Za Slovake in Lužičane še doba Krasinjskega ni prišla.“ Enako je bilo s Krasinjskim do najnovejših časov pri Slovencih. Domača literatura slovenska, pravi Grabowski, je imela preveč neposrednih nalog, nego da bi se mogla zanimati za pisatelje drugih narodnosti; najbližji cilj ji je bila prosveta in vzgoja občinstva, ki se je izza mnogih vekov navadilo edino tuje hrane in vsled tega ni razumelo niti čutilo potrebe lepote, umetnosti in poezije v lastnem jeziku. Za Mickiewicza so se pač zanimali že v Prešernovih časih, Słowacki in Krasinjski pa sta prišla šele v najnovejšem času na vrsto. In tu ima veliko zaslug Vojeslav Mole, ki pa je dosle mogel priobčiti le malo svojih prevodov iz Krasinjskega (gl. n. pr. „Lj. Zvon“ 1912, 244—250). Pač je nekdo v „Slov. Glasniku“ 1865, str. 190—191 obetal prevod „Iridiona“ Krasinjskega, a Novice 1865, št. 50 so to namero z nasilstvom ubile. Kdo je prav za prav pripravljaval tak prevod, se dosle ni moglo dognati. Grabowski ugiiblje, da je to bil Macun. Bleiweisa je pri oni obsodbi „Iridiona“ vodila netolerančnost napram literarnim pokretom, ki niso izhajali z njegove strani, in pa popoln nedostatek literarno-estetskega čuvstva.

Zanimivo je vsekakor tako razkazovanje udomačevanja velikih poljskih pesnikov pri ostalih slovanskih narodih. To je moč, ki jo dobijo kralji duha le v zvezi z drugimi silami številnejših in trdno zgodovinskih narodov. Zlasti velja to o vplivu, ki ga imajo umetniki izven domačije.

Vse to mora uvaževati tisti, ki s filologijo prihaja prerano — filologija naj naknadno fakta konstatira, nima pravice, jih ustvarjati — ter jugoslovanske odnošaje enači z odnošaji severnih Slovanov.

Ivan Vezenj.

† **France Štajer.** Rojen je bil v Vipavi kot sin davkarja; študiral je v Ljubljani in od tod je šel v Köln ob Renu, kjer je dovršil trgovsko akademijo. Toda trgovina ga ni prav nič zanimala; zato ni stopil nikamor v službo. Imel je še nekaj dedščine in s to je živel v Ljubljani in pisal

podlistke. Če si ga srečal, ti je vedno prišel naproti z nekako komičnim, veselim obrazom. Govoril ni mnogo, toda to, kar je povedal, je bila ali potegavščina ali dovtip. Bil je vedno slaboten. Pravil je, da ima izprijen želodec. Že v Kölnu, kjer je študiral, je pisal drame. Imel je neko prijateljico, in kar je napisal, ji je dal. Slovenskega jezika ni znala. Kje je sedaj tista prijateljica in tiste drame, ve bog. Kmalu po njegovem prvem podlistku v „Dnevu“ je začel izhajati njegov „Jože Rvačar“. Čuden junak s čudnim imenom in s še bolj čudno zgodbo. Štajerjev slog je bil preprost in naraven. Ni mu bilo na tem, ali se njegove stvari tiskajo, ali ne. Živel je v svojem svetu. Sanjal je o svojih dramah in pisal in sežigal. Njegov mojster je bil Shaw. Čital je mnogo, iz modernih najmodernejših. V „Dnevu“ je pričela izhajati njegova drama „Samomorilci“. Izšlo je samo prvo dejanje. Ko sem ga ob njegovi bolezni obiskal v hotelu Tivoli, je še vedno pisal drame. Rekel je, da bo vse skupaj izpremenil v eno samo enodejanko.

Nezaupljiv in nedostopen je govoril malo in še tisto je bilo navadno neresno. Bil je večer kandidat smrti: govoriti o tem mu je bilo naravno. 3. aprila na veliko soboto je umrl. Star je bil komaj 25 let. Odšel je tiho, brez slovesa. Imel je svoje vrste talent. To kar je zagledalo božji dan, so bile prve pomladanske cvetke. Tako je komaj pokazal, kaj je hotel.

Njegovi prijatelji se bodo potrudili, da zbero te mlade cvetove.

Dr. I. L.

Aleš.

Pri teh stopnicah takrat bilo je.
Okoli drevje, rože, ptičje petje
in mladoletje, samo mladoletje
in ti in jaz — in nama milo je.

„V to hišo torej greste? Kdo vas čaka?
Zaljubljen človek sem, nevernik hud!“ —
„Če je gospod, tako zaman vaš trud,
če dama je, zlato minuta vsaka!“

Postojte! — Po stopnicah si odšla
okroglih gležnjev, s smehom, sočna, zdrava:
bilà sta polna te srcé in glava.

Za tabo pot v življenje pač pelja!
A jaz o tvojih zmišljaj še nožicah
in čakam te še danes — ob stopnicah.

Peregrin.

Ugotovitev.

Ugotovil sem te, nisi ti močan,
da lažeš sebi, manj, da licmeriš,
naviješ ga, se komu izneveriš,
neroden si, zaman si pljuješ v dlan.

Se izgovarjaš, da veliko hočeš,
da do neba duha ti je polet.
In vendar te ovira vsaka smet.
Kako ropočeš! Če ne gre, pa jočeš.

Priznaj, kar vidim, to je tista pot,
ki se počasi strne v krasno ničlo;
zaznavaš hitro, a spoznavaš pičlo, —
da, ne zameri, ti si — idijot!

A. Novačan.

Slovensko ime in ljudstvo pri danskem pisatelju Drachmannu.

Danski pesnik in pisatelj Holger Drachmann bo pač večini čitateljev skoro neznan, čeprav gotovo poznajo druge pisatelje skandinavskega severa: Björnsona, Ibsena, Kiellanda, Lieja, Strindberga. To prihaja pač od tega, ker je Drachmann — čeprav je napisal tudi prav lepe novele — v prvi vrsti pesnik v vezani besedi, lirik; lirika pa se, posebno če leži pesnikova moč v virtuoznosti izraza, težko prevaja. Saj smo tudi mi Slovenci ravno v liriki najmočnejši, a kako jo more tujec uživati, če ne pozna jezika, v prevodu pa mnogokrat izgubi polovico...

Holger Drachmann, od očetove strani — kakor ime kaže in kakor pove tudi družinska kronika nemškega pokolenja — po vsej svoji zunanosti pa, tako se pravi, pristen, izrazit Danec orjaške postave, se je rodil 1846 v Kopenhagenu.

Par počitnic je prebil pred leti v Trbižu in zbral svoje vtiske in spomine v posebni knjigi. Čudno bi bilo, da bi bil Drachmann, če je bival v Trbižu, popolnoma prezrl eksistenco sosednih Slovencev. In res, če listamo in beremo njegove „Kärntner Novellen“, ki jih je prevel na nemško Poestion (Leipzig, 1897) nahajamo med temi spominskimi črticami iz koroških hribov, večkrat omenjene Slovence in par teh novel govori tudi nekoliko obširneje o slovenskem ljudstvu.

Da bi gojil Drachmann, ki se najizvrstneje počuti med nemškimi „gemütlich“ Korošci, ravno kakšne simpatije do Slovencev, se ne more reči. Nemški Korošec, uradnik, oficir, premožni kmet in obrtnik, vsi se čutijo v nasprotju s sosednimi Italijani in Slovenci.

Vidi se, da se je, kar je naravno, navzel Drachmann pri svojem bivanju med nemškimi Korošci tudi njihovih nazorov o Slovencih.

Čeprav pa gleda na Slovence pod vplivom svojega milieuja gotovo z nekimi predsodki, vendar se jim je približal parkrat s čisto človeškega stališča, enkrat v črtici o božji poti na sv. Višarje („Maria Luschari“, str. 148) in drugič v zgodbi „Der kleine Hund“ (str. 29).

V črtici „Maria Luschari“ opisuje vtiske, ki so jih nanj napravili romarji in romarice — pač po večini Slovenci.

„Šli so skozi mesto, ne da bi se ustavili v krčmi — kaj redka resignacija v teh krajih. Pogled obrnjen v tla ali pa strmo prédse so šli skozi vijugaste ulice, kjer so jih ali ravnodušno motrili ali pa se jim za hrbtom pomilovalno smejali. Imeli so v rokah palice za oporo ali pa velike živopisane dežnike pod pazduho. Celo otroci so imeli te ogromne marele, ki so jih nesli z resno dostojanstvenostjo in izkušali pri tem držati korak z odraslimi.“

„Pot, ki so jo bili prehodili, je bila dolga, to se je videlo na obleki in hoji...“

Možje so imeli na sebi vseskozi temne obleke iz grobega, debelega blagá, težke škornje ali pa čevlje, okovane z žebli, in okrogle, nizke klobuke. Le redko je bila cvetica ali drzno ptičje pero zataknjeno za trak — česar n. pr. pri koroškem ali tirolskem kmetu nikoli ne manjka.“

Ženske so bile bolj pisano oblečene; šle so navadno bolj pokonci kakor pa moški; toda tudi te so nosile svoje breme — košare in cule — na glavi, kar jih je prisililo k

pokončni hoji, ki jo imajo tudi Italijanke. Krila so imele izpodrečana ali pa kratko odrezana pri kolenih (pač Ziljanke! Op. prev.) in videle so se rjave, krepke noge — če niso tičale tudi v debelih čevljih.

„Životek se je tesno oprijemal telesa in je bil spredaj izrezan, rame in roke so pokrivali beli rokavi. Stare ženske s svojo kožo, rumeno kakor okra, in nagubanim obrazom so večinoma spominjale na čarovnice, med mladimi, dà, tudi med srednje starimi ženami pa so se nahajale naravnost krasne postave. Naše domače (pač dansko, op. prev.) prebivalstvo na deželi, dobro hranjeno in čokato, kakor je večinoma, včasih tudi krivega hrbta in zdelano, se ne more niti približno ponašati s takimi tipi. In tako so šli ti možje, žene in otroci skozi malo mestce in dalje svojo pot in so izginili.“

— Kakšni ljudje so to? sem vprašal nekega dne svojega gospodarja.

— To so romarji!

— Romarji?

— Dà! Prihajajo od vseh vetrov; iz najbolj odročnih krajev Koroške, iz Štajerskega in Kranjskega, mislim da celo z Ogrskega. Romajo na Sveto goro — na Sv. Višarje...

Drachmann modruje dalje: „To je „Sveta gora“, v cerkvi hranijo čudodelno podobo Matere božje z detetom in k tej podobi romajo bolni in z nadlogami obloženi, trpeči in potlačeni — kakor so včasih pri nas romali k svetim vrelcem. Mi smo to že davno opustili; južni Nemec, Slovenec, Italijan pa čuti še vedno potrebo po tem zdravlilu. Sicer so pa o tem mnenja lahko različna!“ Drachmann je s svojim prijateljem, trbiškim zdravnikom, jeseni sam napravil turo na sv. Višarje in opisuje to svojo pot in prenočevanje na gori.

Pod goro, pripoveduje, se nahaja „karavanseraj“, gostilna „v slovenskem slogu“, kjer se nahaja zunaj cela vrsta ognjišč za romarje, ki se hočejo že tu odpočiti in se okrepčati, predno začno iti v hrib. Zanimivo je, kar pripoveduje o butarah iz drv in sehljádi, ki leže povezane z vrbo v večjih in manjših kupih pred to gostilno in tudi ob poti sploh.

„Ali tu prodajajo drva? Je tu trgovina z drvami?“ vprašam in vzdignem tako butaro, ki ima prav dobrošno težo.

„To je sama pokora!“ pravi doktor smeje in razlaga, da je vrh gore popolnoma gol, da tam ne raste nič drevesu ali grmu podobnega; ker pa sveti očetje tam gori ne morejo zmrzovati in se tak-le ubogi grešni romar rad nekoliko pokori za svoje grehe z dobrim delom, ki je prijetno Bogu in častiti duhovščini vrh hriba, si naloži romar drva na svoj hrbet — čeprav je že tako dovolj obložen — in sveti očetje dobé na ta način svojo gorko jed in svojo toplo izbo.

Jaz mu grozim:

„Du Spottgeburt von Dreck und Feuer!“ (Citat iz Fausta. Op. prev.) Pri tem se obrnem in ugledam eno tistih prikazni, ki se tako globoko vtisnejo v naš spomin, in takorekoč dnevno, okolici, situaciji dajejo barvo, občutje, karakter. Bila sta dva romarja — oče in hči brez dvoma — ki sta prihajala gor.

Ustavila sva se in sva ju pustila, da sta šla naprej mimo.

On je bil kakor rezan iz lesa ali kamena. Trd, nepristopen in molčeč je stopal dalje, nekoliko nagnjen naprej, in oprt ob uglajeno palico — majhno bisago na hrbtu, oči uprte naravnost pred se, ne da bi se menil za kaj ali za

koga in vendar vse videč... vedel je, da gre ona za njim. Tako je bil ukazal — brez besed.

In ona je sledila. Na glavi butaro drv; morala bi jo bila vpogniti, ona pa je šla čisto pokonci, eno razgaljeno roko dvignjeno, beli nagubani rokav ji je zlezel nazaj, tilnik, vrat, prsa — in ta harmonična igra linij na teh bokih in bosih nogah... mlada Diana, stroga kakor kazen, bujna kakor krivda... grešnica?

Nehoté sva se umeknila popolnoma s poti, ko je šla s svojo spokorniško butaro mimo naju... očarujoče fine poteze obraza, mirne, penosne oči divje koze — ponosna in molčeča kakor žalost. Doktor se ni več smejal; pogledala ni ne njega niti mene. Kinalu sta bila dobršen kos pota pred nama, oče naprej, hči za njim, ovinek steze ju je skril — potem sem jo pogledal še za hipec, vitko dekliško postavo, ki je držala ravnotežje ob strmem prepadu z veliko butaro drv... in rekel sem doktorju, da se ne spominjam, da bi bil kdaj videl lepšo mlado žensko.

Smehljal se je: „Videla bova še več do jutri zjutraj.“

Drachmann nam pozneje pripoveduje — bodisi da je res ali ne — da je videl isto dekle vrh gore v čisto drugi situaciji:

Noč je. V romarskem prenočišču vse spi — kar v veliki kuhinji — po klopih ob stenah, vse namešano; možje, ženske in polodrastli otroci. Vrata so odprta. Mesec sveti skozi nje. „Kar se prikaže v vratih temna postava — krepkega, vitkega slovenskega fanta, ki se je sklonil in oprezoval... in za njim, za njegovim širokim hrbtom je bilo videti, kakor da se divja gorska pokrajina, lesketajoča se v daljnem veličanstvu, tudi sklanja in oprezuje — da bi izvalila k sebi ven kako lepo dete.“

Od nizke klopi med spečimi romarji se je dvignilo tako dete — mlado dekle, ki je bilo neslo spokorniško butaro na svoji ponosni glavi na hrib. Ležala je na kolenih in iztezala roko z nagubanim rokavom zavračajoče ali proseče proti fantu med vrati. Toda ta se ni dal odgnati... ostal je tam in je migal in prosil. Tu je vrgla pogled na kame-nito trdi bronasti obraz poleg sebe... stari je trdno spal. Če si je fant upal priti sem — in ni hotel oditi — je pač ona morala iti. In brezglasno je smuknila k njemu, kjer sta jo objeli dve močni roki... naslonila je svojo ponosno lepo glavo na njegovo ramo — in izginila sta oba — da se zaupata veliki prirodi, se pogrezneta v njen kult in se obrneta na njeno vseusmiljeno sreč.

Upal sem zavoljo nje, da se vrne, predno se vzdigne stara bronastorjava glava s trdega zglavja — ali da se sploh ne vrne!“

Tako končuje Drachmann epizodo o lepi deklici na sv. Višarjah in se je spominja še potem, ko se nahaja spet doma v Trbižu:

„In vihteli smo peneče se vrčke piva pri našem ljubem krčmarju in krčmarici gospodu in gospe Moritsch... in jaz sem mislil na lepo ponočno grešnico. Ali je prišla o pravem času nazaj — ali se sploh ni več vrnila?“

Kakor vidimo, Danec Drachmann neizmerno hvali lepoto naših deklet in postavnost naših fantov. Seveda njega dekleta bolj zanimajo. Zelo laskavo je, če piše o njih, da med danskim kmečkim prebivalstvom takih lepot in postav ni najti, in kar malo pretirano se nam zdi, ko primerja „lepo grešnico“ — Diani. Na vsak način pa nam priča tako priznanje tujca o naši rasi, da se smemo ponašati s svojim

kreplem, nepokvarjenim (da bi le povsod tako bilo!) ljudstvom. No, pa saj je znano tudi priznanje vojaških krogov, da daje slovenski narod državi relativno največ in najbolj krepkih in ob enem junaških in inteligentnih vojakov.

V drugi črtici, ki sem jo omenil: „Der kleine Hund“ Drachmann ne govori o Slovencih, jih ne karakterizira, le zgodba, ki jo je doživel in ki jo pripoveduje, se vrši na slovenskih (celo kranjskih) tleh in med Slovenci.

Njegov prijatelj, doktor, je namreč tudi železniški zdravnik in nekega dne se pripeti, da dobi telegrafično poziv, naj se pripelje na tretjo postajo od Trbiža proti Ljubljani, „kjer se kaže Triglav najbolj impozantno“, kakor pravi zdravnik. Povabi Drachmanna, naj ga spremlja.

„Triglav je, kakor znano, najbolj divja in najbolj strma gora cele alpske verige, ki se razprostira od južnega dela Koroške notri na Kranjsko, kjer prebivajo Slovenci in kjer je vse polno pripovedk in pravljic in romantike (Drachmann pač misli na Baumbachovega „Zlatoroga“, ki ga pozna. — Op. prev.) — kjer je pa le silno malo človeških bivališč in ljudi.“

Šlo je za otroka železniškega čuvaja, ki ga je na ozki progi bil povozil vlak.

Pripeljala sta se do čuvajske hišice. Oče razoranega in ogorelega obraza. „Strogo, enolično življenje dolžnosti je stalo zapisano v teh potezih.“ Le na lahko so se mu tresla usta, ko je poročal o dogodku.

Na vratih šest do sedem otrok, eno roko so držali večinoma v ustih, drugo so skrivali za hrbtom. Nagovoril je mater, ki je sedela v kuhinji ob ognjišču z dojenčcem v naročju. Zmajala je z glavo — pač ni razumela nemški.

Zdravniku je sledil v sobo, kjer je ležala ponesrečena deklica, majhen pes, „podganar“; zdravnik je stopil iz sobe, pes pa je ostal notri. „Deklica je mrtva,“ je rekel zdravnik Drachmannu, ženo pa je tolažil „v oni mešanici koroškega dialekta in slovenščine, ki sem jo le težko razumel“.

Fabula se plete dalje tako, da hodi pes na grob svoje ljubljenske-ponesrečenke, da ne uživa več hrane in pogine nazadnje na grobu.

Dr. Ž.

„O naših najmlajših.“ Dom in Svet, 1915, str. 5.:

P e s e m v m o l u.

Mrtvo drevó pod svinčeno nebó
strmí;
pod svinčnim nebom vran leti.
Rekel bi, da se na drevo spusti.

Moja misel je žalostna ko zapuščen čas,
moja misel je mrzla ko zimski mraz.

S e n c e.

Zlato solnce črno riše
zelena drevesa, bele hiše
in nas — —

Zakril sem si obraz.

Joža Lovrenčič.

„Tudi lepota Prešernovih, Goethejevih, Shakespearejevih, Sofoklejevih pesniških del se človeku ne odpre na prvi pogled.“ (Ivan Grafenauer, Dom in Svet, 1915, str. 10.)

Pavel Golia.

Ogrski Slovenci. „Novine.“ (Pobožen, družbeni list za vogrske slovence. Prihaja vsako nedelo. Dobijo se v Čerensovcih pri Klekl Jožefi plebanoši v pokoji: Cserföld, Zalamegye). — Ta ogrskoslovenski list občuje s svojimi čitatelji patriarhalno očetovski, kakor so svoj čas občevale Bleiweisove „Novice“. Dasi je njih kolo nekako istovetno z Marijinim listom, ki ga ureja isti Klekl, vendar vabijo „Novine“ letos na naročbo z besedami: „Novine“ ljubijo vsakoga, pomagajo vsakomu, zato ka stojijo na podlagi Kristušovega Srca, Večne Lubezni. Naročte si je (zato) verni slovinci katoličanci i evangeličanci.“ Na čelu vsakega lista je propoved o kakem izreku evangelija s prav praktično in konkretno vsebino. V 50. in 51. letošnji številki govori uvodnik o vetrnjaških in neznačajnih moških. Pod zaglavjem „Pripravljajte pot Gospodovo“ (Luk. III.) čitamo v uvodniku 51. lista: „Ste videli kokota plejnatoga na tūrmaj (petelina plehnatega na stolpih)? Kak čist kokot tam gori, tak se obrača vnogi moški z vsakim vetrom. Nema on tiste stálnosti, ka (da) bi moglo vetri proti státi. Pride k plivánoši (župniku), k notarjuši, k školniki, ali med svoje prijátle pa na vsakem mestu ináče guči (govori) od onoga istoga dela, kak si misli ka de tistomi povoli, pred šterim stoji.“ List je pisan v dialektu, a s prehodi v knjižni naš jezik. Z urednikom vred mu tudi mi želimo, naj bi ga čitala „cela slovenska krajina“, „cela slovenščina“ (tako imenuje list ogrskoslovenske kraje vkup). V izbiri sredstev kaže psihološko previdnost, ki je odlikovala naše preporoditelje. V svojem malem kraju je urednik, ki povzema vojna poročila iz tujih listov, v nepriklji, ko mu je razne kraje imenovati s slovanskimi imeni: zato poroča da ranjeni ogrskoslovenski vojaki leže na pr. v „Pardubitz-i“, v „Iglau-i“, v „Troppau-i“, v „Brünn-u“ itd. „Novine“ poročajo v svoji 3. št. iz Doliča (Ogrski Slovenci): Na sveti post, ko smo po božji službi šli domov, so si neki nalomili hrastovih vej, jih nesli domov in jih pri durih in oknih noter „spikali“ (pobadali). Nadalje gredo in noter pod stol (mizo?) denejo plug in stol z lancem trdno stisnejo, da se ne razpoči. Na sveti post zvečer pa, ko prvič zvoní, gredo in drevje třešejo in stekliče (?) gor mečejo, naj bi bolje obrodilo. — K temu poročilu dostavlja uredništvo: „Mi se nič ne čudimo tej „šatringi in tmili“, zato ker so v Dolič samo ene Novine hodile razsvetiti pamet ljudem, pa še te smo morali ustaviti, ker pošteni naročnik ni hotel plačati.“

Nik. Voznik.

Koncert „Glasbene Matice“. Vršil se je 10. aprila v veliki dvorani Narodnega doma. Zbor Matičin — ne tako številen kakor prejšnje čase, kvalitativno pa enako dober kakor prej — je zapel več pesmi. Zastopani so bili skladatelji: Vilko Novak, Emil Adamič, Josip Pavčič, dr. Anton Schwab in dr. Gojmir Krek. Glavna privlačna sila večera je bilo petje g. Julija Betetta, c. kr. dvornega opernega pevca. Zapel je iz Tannhäuserja spev Wolframa na večernico, Rista Savina balado „Poslednje pismo“ in Antona Lajovca, „Norčevno jesensko pesem“ ter „Mesec v izbi“. Njegov bariton je obsežen in lep, tako glede moči kakor glede barve in sočnosti. Šest gojenk je pelo dvoje Lajovčevih pesmi za ženske glasove in klavir. To sta skladbi „Kje se skrivaš mi, vesne mili dan“ in „Pesem primorke“. Obe ste izredno čustveni in samonikli. Samostojno na klavirju je igral Vite-slava Novaka balado v e-molu in valaški ples g. Janko Ravnik, konservatorist iz Prage. Koncert je vsestransko uspel.

Ivan Jax in sin

Ljubljana, Dunajska c. 17

Kolesa

iz prvih tovarn
Avstrije:

Dürkopp, Sty-
ria, Waffennrad

Sivalni stroji !!!!

- in stroji -
za
pletenje

(Strickmaschine)

izborna kon-
strukcija in ele-
gantna izvršitev
iz tovarne v Lin-
cu. Ustanov-
ljena leta 1867.

Vezenje pouču-
jemo brezplač.

! Adlerjevi pisalni stroji. !

Ceniki zastoj in franko.

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

izgotovljenimi
oblekami

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Jernej Bahovčev naslednik

IVAN GAJŠEK
LJUBLJANA

SV. PETRA CESTA ŠTEV. 2

Založna trgovina papirja, zvezkov, vseh
šolskih in pisarniških potrebščin, zaloga
šolskih knjig in molitvenikov, slike in
slikarske potrebščine.

Najnovejše razglednice v veliki izbiri.

Ljubljanska kreditna banka

Ljubljana, Stritarjeva ulica šte. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1912 okroglo
tisočdvesto milijonov kron.

Podružnice: —
Trst, Celovec, Split, Sarajevo,
Gorica, Celje.

Rezervni zakladi K 1,000.000.
Delniški kapital K 8,000.000

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh
vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem,
prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavaro-
vanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; de-
narne in hranilne vloge na tek. račun ali na
vložno knjižico.

Opravilišče c. kr. razredne loterije.

Vložni denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4½% čistih

Do K 10.000— brez odpovedi. Za vse vloge jamči vse lastno pre-
moženje t. j. sedaj okroglo devet milijonov kron.
Zamenjava in eskomptuje izžrebane obligacije, srečke in kupone. Pro-
daja in kupuje devize in valute. Daje predkupne na vrednostne listine
pod kulantnimi pogoji. Eskomptuje in vnovčuje menice. Borzna na-
ročila za dunajsko in inozemske borze izvede točno in ceno. Nakaz-
nice in čeki na inozemska mesta. Promete k vsem žrebanjem.
Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

Naslov za brzojavke: Kmetška posojilnica Ljubljana. :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Stanje hranil. vlog
dvajset
milijonov

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje
hranilne vloge po

4³/₄ %

Rezervni zaklad
nad pol
milijona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

je imela koncem leta 1914 740 milijonov kron denarnega prometa, 44 milijonov kron vlog in 1 milijon 330 tisoč kron rezervnega zaklada. Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4¹/₂ %

brez odbitka. Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo o. kr. deželne vlade. - Hranilnica posoja na zemljišča in poslopa proti 5¹/₄ % obrestim in najmanj 3/4 % amortizacije. Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike. - Posoja tudi na menice in vrednostne papirje.

Ljubljana, Prešernova ulica šte. 3.

Največja slovenska hranilnica!